

PIRMASIS PĖSTININKŲ LIETUVOS DIDŽIOJO KUNIGAIKŠČIO GEDIMINO PULKAS 1920–1940 M.

Dr. Gintautas SURGAILIS
Vytauto Didžiojo karo muziejus

Pirmasis pėstininkų Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino pulkas užėmė svarbią vietą atkurtos Lietuvos kariuomenės istorijoje. 1918 metais paskelbus apie atkuriamą Lietuvos valstybę, jos kariuomenė buvo pradėta atkurti nuo I pėstininkų pulko. Ir nors tai yra mūsų atkurtos kariuomenės pradžia, šio pulko istorijai skirtos atskiros studijos dar nėra. Kaip kurie pulko istorijos fragmentai aptariami ne vieno Lietuvos istoriko darbuose. Apie pulko formavimą straipsnį yra paskelbęs Gintautas Surgailis¹. Trumpą pulko istoriją pateikia Vytenis Statkus². Pirmojo pulko veiksmai kovojant su Lietuvos priešais bendrame kovų kontekste yra nagrinėti dr. Vytauto Lesčiaus knygoje „Lietuvos kariuomenė 1918–1920“³. I pėstininkų pulko kovų veiksmai nagrinėjami ir Kazio Ališausko knygoje „Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės. 1918–1920“⁴. Vidmantas Jankauskas, nagrinėdamas gen. Kazio Ladygos veiklą, nemažai dėmesio skiria ir I pėstininkų pulko istorijai tuo laikotarpiu, kai K. Ladyga tarnavo pulke, buvo jo vadas⁵. Vienas kitas I pėstininkų pulko istorijos fragmentas yra ir kai kuriuose kituose veikaluose, veiklai taikos metais aptarti išsamesnių darbų nėra, todėl svarbiausias ir pagrindinis šaltinis nagrinėjant pulko istoriją pasibaigus kovoms už nepriklausomybę yra Lietuvos centrinis valstybės archyvas ir jo 513 fonde sukaupti I pėstininkų Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino pulko dokumentai.

Autorius straipsnyje kelia sau tikslą, kiek leidžia straipsnio apimtis, apžvelgti I pėstininkų Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino pulko istoriją pasibaigus aktyviems kovos veiksams ir taikos meto sąlygomis.

¹ Surgailis G. Pirmojo pėstininkų pulko formavimas // Karo archyvas, t. 23, V., 2008, p. 126–179.

² Statkus V. Lietuvos ginkluotosios pajėgos 1918–1940 m., Chicago, 1986.

³ Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920. Vilnius, 1998.

⁴ Ališauskas K. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės. 1918–1920. Chicago, 1972.

⁵ Jankauskas V. Kario kelias. V., 2004.

1920 m. gruodžio 15 d. Lietuvos kariuomenei baigus intensyvias kovas su lenkais pulke tarnavo 46 karininkai (pagal esamus etatus trūko 26 karininkų, 10 karo valdininkų), 1 karo kapelionas ir 2333 kareiviai. Kareivių iki pilnos pulko komplektacijos tą dieną trūko 537. Pulkas turėjo 45 kulkosvaidžius, 1805 šautuvus, 13 revolverių, 552 750 šovinių, 2000 granatų, 413 arklių, 103 vežimus, 14 lauko virtuvių ir kt. turto⁶. Pulke savanoriais tarnavo 46 karininkai ir 862 kareiviai, neskaičiuojant tų, kurie įstojo po mobilizacijos paskelbimo⁷.

1920 m. gruodžio 13 d. iš Lenkijos grįžo buvę lenkų nelaisvėje Lietuvos kariai. Tarp grįžusiųjų buvo ir 96 I pėstininkų pulko kariai⁸.

Pulkas gruodžio 18 d. užėmė barą palei neutralią juostą Giedraičių–Širvintų–Kernavės linijoje. Pulko štabas iš Gelvonų dvaro persikėlė į Nartakių dvarą, gruodžio 22 d. – į Urniežius, gruodžio 24 d. – į Bartkūnus⁹.

Pulkas neutralios zonos su Lenkija apsaugos laikotarpis

1921 metus pulkas pasitiko saugodamas neutralią zoną. Ir nors prie neutralios zonos tebebuvo karo padėtis, tačiau pulkas palaipsniui pradėjo gyventi taikos sąlygomis. 1921 m. sausio mėn. įvyko pirmasis taikos sąlygomis inspekcinis patikrinimas – buvo tikrinama, kaip karinėse dalyse saugomi ginklai. I pėstininkų pulke šautuvai, kuriuos turėjo kareiviai bei kurie buvo sandėliuose, rasti švarūs, o ūkio kuopoje, žvalgų komandoje, sandėlių kuopoje šautuvai buvo nešvarūs, kai kurie surūdiję. Į tai buvo atkreiptas pulko vado dėmesys¹⁰.

Per visą pulko egzistavimo laikotarpį įvairių patikrinimų buvo tikrai daug. Pulko istorijos tyrimams jie yra labai vertingi, nes daugelį pulko istorijos ir veiklos epizodų galima surasti tik ataskaitose apie patikrinimus. Šiame straipsnyje jų medžiagą naudosime gana plačiai.

1921 m. kovo mėn. išėjo pirmasis pulko laikraščio „*Skydas*“ numeris. Tačiau šio laikraščio išėjo tik 4 numeriai. 1921 m. gruodžio 25 d. jį pakeitė laikraštukas „*Gediminaitis*“. Piešinius laikraščiui piešė eilinis Vladas Sapravičius, laikraštį sudarė ir išleido lt. Petras Biržys¹¹.

⁶ Lietuvos kariuomenės sudėtis 1920 m. gruodžio 15 d. // Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920, p. 424.

⁷ Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920, p. 232.

⁸ Vietinės kariuomenės brigados vado 1920-12-13 raštas // Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau LCVA), f. 513, ap. 1, b. 424, l. 119.

⁹ 1 pėst. D. L. K. Gedimino pulko žygiai // *Karys*, 1939, Nr. 34, p. 959.

¹⁰ Įsakymas kariuomenei. 1921 m. balandžio 6 d. Nr. 70.

¹¹ *Gediminaitis*, 1921, gruodžio 25 // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 29, l. 145.

1921 m. balandžio 24 d. pulką aplankė krašto apsaugos ministras Jonas Šimkus. Deja, ministrui išpūdis liko ne koks. Pulkas buvo dislokuotas kaimuose, kareiviai apgyvendinti atskiruose namuose, pulko sanitarinis punktas buvo netvarkingas, jautėsi nešvara ir drėgmė. Kareiviams trūko frenčių (uniforminių švarkų), autų. Ministras į šiuos trūkumus atkreipė pulko vado dėmesį¹².

1921 m. gegužės 17 d. pulko štabas persikėlė į Ukmergės rajoną¹³, o po kelių dienų krašto apsaugos ministras vėl apsilankė pulke. Jis šį kartą tikrino, kaip vyksta šaudymo pratybos. Tuo, ką pulke pamatė, vėl liko nepatenkintas. Įsakyme kariuomenei apie tai parašyta: „Veiksmus šaudyti vykdo lėtai, nevienodai ir daugiausia netaisyklingai. Vykdytume veiksmų šaudymo staciom ir klūpsčiom pastebėta daug klaidų. Viršininkai – būrininkai ir skyrininkai ne visi paduoda tinkamas komandas šaudyti, nekaltant jau apie jų nesugebėjimą pastebėti ir taisyti klaidas“¹⁴.

1921 m. pradžioje pulke iš tikrųjų buvo nepatenkinama padėtis. Tai lėmė tiek objektyvios, tiek subjektyvios aplinkybės. Tačiau pulke esantys trūkumai, matyt, ir buvo ta pagrindinė priežastis, kad 1921 m. birželio 11 d. pasikeitė pulko vadai. Pulko vadą mjr. Igną Musteikį pakeitė mjr. Vladas Skorupskis¹⁵. Naujas pulko vadas gerai pažinojo pulką, nes jame tarnavo nuo pirmųjų pulko dienų, todėl gerai žinojo pulko veiklos ir teigiamas, ir neigiamas puses, esamas problemas.

Kariuomenei pereinant į taikos meto sąlygas, ypatingas dėmesys atkreiptas į kareivių švietimą bei karininkų tolesnį mokymą. 1921 m. rugpjūčio 1 d. pulke, kaip ir visuose kituose Lietuvos kariuomenės pulkuose, buvo sudaryta švietimo komisija. 1921 m. balandžio 12 d. pulko vadas mjr. V. Skorupskis išvyko mokytis į Aukštųjų karininkų kursus. Pulku vadovauti laikinai paskirtas pulko vado padėjėjas mjr. Petras Genys¹⁶.

1921 m. gegužės 17–18 d. I pėstininkų divizijoje įvyko dalių perdислоkavimas. I pėstininkų pulkas su I baterija, šarvuotu automobiliu ir autobūriu buvo perkeltas į Ukmergės apylinkes ir perėmė iki tol IV pėstininkų pulko saugotas pozicijas. I pėstininkų pulko pozicijas perėmė IV pėstininkų pulkas. Tačiau liepos 29 šias pozicijas pulku teko perleisti III pėstininkui pulku, o I pėstininkų pulku teko perimti VII pėstininkų pulko saugotas pozicijas¹⁷.

¹² Įsakymas kariuomenei. 1921 m. balandžio 29 d. Nr. 100.

¹³ Sabalys K. Trumpa mūsų kariuomenės 15 metų gyvavimo apžvalga // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 808, l. 170.

¹⁴ Įsakymas kariuomenei. 1921 m. liepos 5 d. Nr. 153.

¹⁵ Įsakymas kariuomenei. 1921 m. birželio 11 d. Nr. 132.

¹⁶ Įsakymas 1 p. p. 1921 m. balandžio 12 d. Nr. 102 // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 39, l. 213.

¹⁷ Ten pat, f. 384, ap. 1, b. 37, l. 266.

Pulko šventės metu 1921 m. birželio 28. Civiliniais rūbais krašto apsaugos ministras prof. J. Šimkus (VDKM)

1921 m. rugpjūčio 2 d. jau perdislokuotame pulke apsilankė l. e. kariuomenės vado pareigas gen. ltn. Juozas Kraucevičius. Į pulką vadas atvyko 9 val. ryte ir rado Ukmergėje stovintį batalioną aikštėje vykdant rikiuotės pratimus. Patikrinęs bataliono mokymo mėnesio programą, kariuomenės vadas nerado laiko, skirto lauko pratimams. Vadas 8-ai kuopai davė taktinę užduotį ir pagal jos vykdymą pamatė, kad „kuopa ir supratimo neturi apie veikimą lauke“. Toliau vadas tikrino 1-os, 6-os ir iš dalies 1-os kulkosvaidžių kuopų mokymą. Gerai įvertino 6-ą kuopą, tuo tarpu kitas dvi – visai blogai.

Patikrinęs pulke rikiuotę, vadas liko patenkintas. Rikiuotės pratimų mokėjimą įvertino labai gerai.

3-iojo bataliono kareivines vadas rado ne visai tvarkingas, pastebėjo, kad maistas nėra visai gerai pagamintas. Pulko vado dėmesį atkreipė į tai, kad valgio gamybai daugiau dėmesio turi skirti karininkai, nurodė į pulką nepriimti pateikiamų sugedusių produktų.

Apibendrinamas patikrinimo rezultatus gen. ltn. J. Kraucevičius pateikė konkrečių pasiūlymų, kaip pagerinti pulko karių mokymą, ypač atkreip-

damas dėmesį į žvalgų mokymą, duomenų apie priešą rinkimą, prieš apsupimo pratimus, dalių tarpusavio sąveiką, pranešimų ir nurodymų perdavimo mechanizmą ir kt.¹⁸

Po savaitės, t. y. rugpjūčio 8 d., pulko tikrinti atvyko pirmos divizijos vadas gen. št. plk. Konstantinas Kleščinskis. Jo išvada apie pulką gana įdomi, todėl pateiksime ištrauką iš įsakymo I pėstininkų divizijai:

„Pulkas išrikiuotas buvo gerai. Kareiviai gerai aprenkti, geros kariškos išvaizdos, gyvūs, miklūs... Vietoje daviau taktišką užduotį visam pulkui užimti poziciją. Skaitant užduotį nevertojamas žemėlapis, nes pulkas jų neturi tik vieną... Vykstant užėmimui pozicijos buvo per daug išsklaidytos. Užduotis buvo atlikta neblogai ir greitai. Nepaisant blogo oro, batalionai greitai ant duotų barų susitvarkė, tvarkoje užėmė apkasus. Ryšiai su manimi ir tarp savęs geri. Vienkart su užėmimu pozicijos praveisti ir telefono ryšiai...“ Divizijos vadas pratybų metu pastebėjo ir kai kurių kitų, tačiau smulkių trūkumų. Apskritai vadas iš pulko išvyko su gera nuomone¹⁹.

1921 m. rugpjūčio 15 d. pulko kariams įteikiant Vyčio kryžius (VDKM)

¹⁸ Įsakymas kariuomenei. 1921 m. rugpjūčio 11 d. Nr. 187.

¹⁹ Įsakymas 1 pėst. divizijai. 1921 m. rugpjūčio 13 d. Nr. 21 // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 40, l. 335.

1921 m. rugsėjo 20 d. pulkas perkeliamas į Gelvonų raj., kur I divizijos sudėtyje vieno bataliono jėgomis saugojo neutralią zoną nuo Neries upės prie Pakalniškių iki Rimučių²⁰. Pulko štabas buvo Bartkūnų kaime netoli Ukmergės–Širvintų plento, vėliau Gelvonų dvare. 1-ojo bataliono štabas buvo įsikūręs Staškūniškyje, 2-asis batalionas buvo išsidėstęs Rubikonių kaimo apylinkėse, 3-iasis – Bagaslaviškio miestelyje²¹.

Nuo 1921 m. rugsėjo 20 iki 1922 m. vasario 6 d. pulko vadas mjr. V. Skorupskis vėl išvyko mokytis į Aukštųjų karininkų kursus. Pulku laikinai vadovauti paskirtas mjr. P. Genys²².

1921 m. spalio 1 d. pulke išformuota Atsargos kuopa²³.

1922 m. sausio pradžioje pulkas saugojo neutralios zonos barą nuo Valiukiškių kaimo prie Neries iki Rimučių kaimo. Barą kaip ir anksčiau saugojo vienas pulko batalionas, kurio štabas buvo Paširvinčio dvare, kuopų štabai buvo Kunigiškiuose, Musninkuose ir Lapšių dvare. Kitos pulko dalys ir pulko štabas buvo Gelvonų dvare²⁴.

1922 m. kovo 7 d. ūkio vedėjui buvo įsakyta prie Nerikiutės kuopos organizuoti siuvėjų ir batsiuvių dirbtuves, pulko adjutantui prie štabo raštinės – mokyklą mokiniams raštininkams. Su mokiniais raštininkais ltn. S. Bagdonui ir ltn. Navikevičiui užsiiminėti kasdien po 5 val. supažindinant juos su raštų kūrimu ir mokant taisyklingai rašyti²⁵.

1922 m. gegužės 28 d. pulko vadas įsakė pulko kultūros švietimo komisijos pirmininkui karo kapelionui kun. J. Valaičiui kareiviams Gelvonų miestelyje organizuoti arbatinę ir nakvynės namus. Pulko komendantui pulko areštinę perkelti iš Gelvonų miestelio į Mikolajūnų kaimą²⁶. Birželio viduryje ryšių komandos viršininkas ltn. P. Kvedaravičius gavo nurodymą Gelvonų dvare sutvarkyti salę, ją tinkamai paruošti iš vidaus ir išorės, įrengti sceną, sukalti pakankamai suolų žiūrovams, įrengti vietą bufetui ir vietą šokiams, kur reikia įvesti elektrą. Kaip galima greičiau salėje įrengti kinematografa²⁷.

Taigi atrodė, kad pulkas pradeda gyventi normalų taikos meto gyvenimą ir kai kurie pulko karininkai užmiršo, kad pulkas vykdo kovinę užduotį. 1922 m.

²⁰ 1 pėst. DLK Gedimino pulkas // Ten pat, b. 227, l. 109.

²¹ I pėstininkų divizijos štabo karo dienynas kovų su lenkais metu // Ten pat, f. 929, ap. 3, b. 337, l. 4.

²² Ten pat, f. 513, ap. 1, b. 41, l. 69 ; b. 42, l. 53.

²³ Įsakymas 1 p. p. 1921 m. spalio 5 d. Nr. 278 // Ten pat, b. 41, l. 103.

²⁴ I pėstininkų divizijos štabo karo dienynas kovų su lenkais metu // Ten pat, f. 929, ap. 3, b. 337, l. 59.

²⁵ Įsakymas 1 p. p. 1922 m. kovo 7 d. Nr. 66 // Ten pat, f. 513, ap. 1, b. 42, l. 90.

²⁶ Įsakymas 1 p. p. 1922 m. gegužės 28 d. Nr. 148 // Ten pat, b. 55, l. 286.

²⁷ Įsakymas 1 p. p. 1922 m. birželio 12 d. Nr. 163 // Ten pat, b. 56, l. 39.

birželio 9 d. pulko vadas plk. ltn. V. Skorupskis patikrino saugančias demarkacijos liniją 7 ir 8 kuopas. Tai, ką pulko vadas rado, buvo nepateisinama. Apkasai neužmaskuoti, tarp jų nebuvo susisiekimo, sargybos būdelės padarytos iš šiaudų ir visai neužmaskuotos. Vienas iš užtvarų viršininkų, paklaustas, kur vestų žmones ištikus pavojui, nurodė atvirą vietovę, kur nebuvo jokių apkasų. Tai rodė, kad užtvaros vadas turėjo menką supratimą apie pozicijos užėmimą. Kareiviai buvo ne surinkti į vieną vietą, bet išmėtyti po vieną, du. Vadas įsakė užkardas saugančius karius sutelkti kompaktiškai, kad iškilus pavojui būtų galima atremti priešą. Kareivių apgyvendintose vietose nešvara, patalynė seniai neskalbta. 8 kuopoje vadas nerado laikraščių, knygų. Paaikškėjo, kad čia kareiviai nemokomi nei skaityti, nei rašyti. Jie nemokėjo net rikiuotės pratimų.

Iš visko buvo matyti bataliono ir kuopų vadų apsilaidimas, nesirūpinta kareivių mokymu. Pulko vadas visiems priminė, kad ir stovint sargyboje turi būti budima, kareiviai turi būti mokomi viso to, ko reikalauja kariuomenės statutai, ir viso to, ką kareiviui būtina mokėti. Vadas bataliono vadui ir kuopų vadams įsakė esamus trūkumus nedelsiant pašalinti²⁸.

Kad geriau būtų galima kontroliuoti kareivių mokymus, nuo birželio 20 d. visiems kuopų vadams ir komandų viršininkams įsakė pradėti vesti užsiėmimų dienynus, kur būtų nurodytos net tik užsiėmimų temos, bet ir nedalyvavę juose kareiviai, nurodant to priežastį²⁹.

Reikia pažymėti, kad pulke 1922 m. vyko nemažai pratybų, ypač šaudymo. Rezultatai buvo įvairūs. Vienos kuopos buvo pasirengusios geriau, kitos prasčiau. Kaip pavyzdį pateiksime rugsėjo mėnesį vykusių 2-ojo bataliono kontrolinių šaudymo pratybų rezultatus, nurodant pataikymų į taikinių procentus: 4 kuopa – 20 %, 5 – 30 %, 6 – 19 %, 2 kulkosvaidžių kuopa – 43 %. Pakartotinėse šaudymo pratybose to paties bataliono rezultatai jau buvo kur kas geresni: 1 kuopa – 41 %, 5 – 36, 6 – 42, 2 kulkosvaidžių kuopa – 38%³⁰.

Jau 1922 m. pradžioje saugantys demarkacijos liniją kariai ėmė gauti nerimą keliančių žinių apie lenkų suaktyvėjimą demarkacijos linijos zonoje. Sausio 25 d. I pėstininkų diviziono vadas gen. št. plk. K. Kleščinskis pranešė, kad turima žinių, jog lenkai silpnina pasienio su sovietais apsaugą ir reikia laukti, kad tos dalys gali būti perkeltos prie Lietuvos – Lenkijos demarkacijos linijos. „Visa tai nereiškia, kad mūsų artimiausiu metu laukia lenkų užpuolimas, – rašoma rašte, – bet mes turime pasirengti ir sustiprinti savo budrumą ir pasirengti kovoms“³¹.

²⁸ Įsakymas 1 p. p. 1922 m. birželio 12 d. Nr. 163 // Ten pat, l. 38–39.

²⁹ Įsakymas 1 p. p. 1922 m. birželio 20 d. Nr. 171 // Ten pat l. 62.

³⁰ Įsakymas 1 p. p. 1922 m. rugsėjo 13 d. Nr. 256 // Ten pat, l. 314–315.

³¹ Ten pat, b. 63, l. 21.

Atsižvelgdamas į divizijos vado nurodymus, pulko vadas plk. ltn. V. Skorupskis vasario 3 d. išleido įsakymą pulkui, kuriame nurodo, jog iš Lenkijos gilumos prie demarkacijos linijos gabenami civiliai lenkai, tarp jų ir vadina-
mieji Aukštosios Silezijos sukilėliai, kurie gali būti panaudoti prieš Lietuvą. Vadas įsakė pulko kariams imtis visų priemonių, kad iki galo išsiaiškintų visas lenkų partizanų organizacijas, jų karių skaičių, struktūrą. Vadas nurodė, kad reikia turėti omenyje, jog ypač dabar, belaukiant Hagos konferencijos sprendimų, lenkams iškilo dilema arba atsitraukti iš svetimų žemių, arba vėl griebtis ginklo. Lenkų vadovybė visokiais būdais apie savo pajėgas skleidžia visokias melagingas žinias, kad suklaidentų tiek Lietuvos, tiek kitų šalių žvalgybas. Todėl reikia budėti, perspėjo vadas, ypač atkreipiant dėmesį, kad nebūtų ant demarkacijos linijos ir Lietuvos kariuomenės užnugaryje lenkų partizanų ar šiaip kokių nors šnipų.

Pulko vadas atkreipė dėmesį, kad buvo pastebėta, jog Lietuvos karių uniforma aprengti buvę lietuviai dezertyrai arba persirengę lenkų partizanai lankėsi pulko saugomoje teritorijoje, buvo atsitikimū, kai buvo užpulti civiliai gyventojai ir netgi kariai, tačiau užpuolikai nebuvo sulaukyti. Siekiant ateityje išvengti panašių įvykių, pulko vadas įsakė batalionų vadams visiems batalionų kareiviams išduoti asmens liudijimus su bataliono vado parašu ir antspaudu. Taip pat turėjo būti liudijimo savininko parašas ir pažymėtos jo asmens žmės. Vadas įsakė visiems kariams šiuos liudijimus visą laiką nešiotis su savimi. Įsakė, kad kiekvienas kareivis, sutikęs kitą, iš veido nepažįstamą kareivį patikrintų pastarojo dokumentus. O prašomas parodyti dokumentus privalėjo juos pateikti.

Saugantiems demarkacijos liniją buvo įsakyta nuo 22 iki 3 val. ryto sutiktus bet kokius civilius asmenis sulaukyti ir pristatyti savo viršininkui. Visiems kariams buvo suteikta teisė tikrinti visų civilių asmens liudijimus. Vadas įsakė, kad kiekvienas karinis viršininkas, gavęs pranešimą apie užpuolimą ar įtariamų asmenų buvimo vietą, nedelsdamas vyktų su atitinkamu karių skaičiumi į nurodytą vietą ir suimtum įtariamuosius. Tačiau pulko vadas, prisimindamas 1920 metų įvykius, kai prisidengiant kratomis buvo plėšikaujama, nurodė, kad darant kratas privalo dalyvauti karininkas arba karininko įgaliotas kareivis³².

1922 m. vasario 11 d. I pėstininkų divizijos štabo viršininkas pranešė, kad Tautų Sąjungos Kontrolės komisija išvyko iš Lietuvos ir tarpininko nesusipratimams tarp lenkų ir lietuvių spręsti nebeliko.

Divizijos vadas įsakė išvengti negeistinių įvykių prisilaikant šių principų:

³² Įsakymas 1 p. p. 1922 m. vasario 3 d. Nr. 184 // Ten pat, b. 56, l. 94–95.

1. Visose dalyse, ypač esančiose fronte, sustiprinti budrumą.
2. Viršininkams atkreipti ypatingą dėmesį į tai, kad esama kariuomenės išdėstymo linija iš mūsų pusės nebūtų peržengta.
3. Viršininkams eiti savo pareigas visu rimtumu, turint omenyje, kad šiuo metu priešas gali imtis visokių provokacijų, kad išprovokuotų ginkluotą susirėmimą.
4. Saugoti, kad į Lietuvos pusę be tam tikro leidimo niekas negalėtų patekti.
5. Ginklą pavartoti tiktai puolančiam mūsų pusėn priešui sulaukyti, bet ir šiuo atveju neperžengiant dabartinės mūsų saugomos linijos³³.

Balandžio 4 d. I pėstininkų divizijos štabo viršininkas I pėstininkų pulko vadą plk. ltn. V. Skorupskį perspėjo, kad lenkai sustiprino demarkacijos linijos apsaugą, padidindami sargybų skaičių. Neutralioje zonoje pastebėtas didelis ginkluotų civilių skaičius. Štabo viršininkas informavo, kad net trys lenkų kariuomenės pulkai Kauno, Vilniaus ir Švenčionių perrengti civiliniais drabužiais ir kareiviai paskirstyti neutralioje zonoje. Divizijos vadas įsakė dėti visas pastangas, kad būtų išaiškintos ir patikrintos minėtos žinios. Pavėdė žinių karininkams duoti atitinkamus nurodymus, kad būtų išaiškintas lenkų dalių išsidėstymas, jų judėjimas, lenkų partizanų susitelkimo vieta, kokius jie gavo nurodymus ir kt.³⁴

1922 m. birželio 30 d. pulko vadas plk. ltn. V. Skorupskis, pripažindamas, kad vis dėlto pulko žvalgyba yra labai silpna, informavo I pėstininkų divizijos vadą, kad apie Čiobiškį yra susikoncentravę lenkų partizanai. Pastebėta net raitų partizanų³⁵.

Liepos 1 d. plk. ltn. V. Skorupskis gavo visiškai slaptą I pėstininkų divizijos štabo viršininko raštą, kuriame jis nurodė, jog aiškiai pastebimas lenkų partizanų grupavimasis. Buvo įsakyta sustiprinti žvalgybą, ypatingą dėmesį skiriant lenkų partizanams, nustatyti jų tikslus, jėgų susitelkimą, kilnojamuosius štabus, imtis agentūrinio darbo mūsų žmones infiltruojant į lenkų partizanų gretas³⁶.

Pulko saugomame demarkacijos linijos bare buvo įrengiami postai, kasami apkasai. Taip bare Gegužinė – Upninkai buvo iškasti 55 apkasai, kituose baruose irgi panašiai³⁷.

³³ I pėst. divizijos štabo viršininko 1922 m. vasario 11 d. slaptas raštas I pėst. pulko vadui // Ten pat, b. 63, l. 22.

³⁴ I pėst. divizijos štabo viršininko 1922 m. balandžio 4 d. slaptas raštas I pėst. pulko vadui // Ten pat, l. 19.

³⁵ Ten pat, l. 26.

³⁶ Ten pat, l. 28.

³⁷ Ten pat, l. 244.

Greitai paaiškėjo, kad I pėstininkų divizijos vadovybei nerimą keliančios žinios buvo teisingos. Prasidėjo lenkų partizanų organizuoti išpuoliai prieš Lietuvos kariuomenės sargybas. Pulko vadas plk. ltn. V. Skorupskis Gelvonų, Pabaisko, Musninkų ir Čiobiškio gyventojams nuo 22 iki 3 val. ryto uždraudė išeiti iš namų ir visiems nuo 10 m. amžiaus įsakė nuolat nešiotis su savimi asmens dokumentus³⁸.

Pulko vado nuogaštavimai nebuvo be pagrindo. 1922 m. liepos 11 d. 2 val 11 min. lenkų partizanai užpuolė Pasiękų kaime buvusią 5-os kuopos 1-ąją lauko sargybą. Užpuolikų buvo apie 10. Puolimas buvo atremtas, abi pusės nuostolių neturėjo³⁹.

Liepos 25 d. 15 val. 30 min. lenkų partizanai apšaudė kaime Žodze buvusią lietuvių sargybą. Vienas kareivis buvo sužeistas⁴⁰.

1922 m. liepos 26 d. 2 val. 15 min. 15–20 lenkų partizanų būrys puolė lauko sargybą Užžėlių kaime. Sargyba buvo apsupta iš dviejų pusių. Sargybinis Vladas Musnickas buvo nukautas iš karto, antras sargybinis Pranas Sintotas sunkiai sužeistas dar sugebėjo ateiti į kaimą, bet ten greitai mirė. Susitelkusi sargyba lenkus atrėmė, tačiau jiems jokios žalos nepadarė⁴¹.

Rugpjūčio 14 d. 1 val. nakties apie 10 lenkų partizanų grupė vėl puolė pulko sargybą, esančią Užžėlių kaime. Lietuviams atidengus į užpuolikus ugnį – atsitraukė⁴².

Rugpjūčio 22 d. vidurnaktį lenkai trimis grupėmis puolė apkasuose buvusius lietuvių karius Valeikiškių, Sutkuškių ir Pakalniškių kaimuose. Lietuvių kariams išsiskleidus grandine ir atidengus koordinuotą ugnį, lenkai atsitraukė. Mūšis truko apie 40 min⁴³.

1922 m. rugsėjo 17 d. apie 22 val. ties Musninkų dvaru tarp 1 ir 3 kuopų buvo nutrauktas telefono ryšys. Iš 3-ios kuopos tuojau buvo išsiųsti telefonininkai jį sutaisyti. Sutaisę ryšį eiliniai Laugalis ir Sudujus užėjo į Musninkų dvarą pas darbininkus parūkyti. Jiems berūkant į pastatą įsoko du ginkluoti lenkų partizanai, turintys revolverius ir granatas, ir abu kareivius nuginklavo. Lauke jų laukė dar 3 lenkų partizanai. Kareiviai buvo nuvesti į mišką, kur jiems buvo įsakyta nusirengti drabužius. Besirengiant, pasinaudojus tamsa ir tankiais krūmais, abiem kareiviams pavyko pabėgti.

³⁸ Įsakymas Gelvonų, Pabaisko, Musninkų ir Čiobiškio valsčiams // Ten pat, b. 62, l. 14.

³⁹ 1922 m. liepos 11 d. telefonograma // Ten pat, b. 63, l. 81.

⁴⁰ 1922 m. liepos 25 d. telefonograma // Ten pat, l. 79.

⁴¹ 1 pėst. Pulko 4 kuopos vado 1922 m. liepos 22 d. raštas 2-ojo bataliono vadui // Ten pat, l. 39, 73.

⁴² 1922 m. rugpjūčio 14 d. telefonograma // Ten pat, l. 67.

⁴³ 1922 m. rugpjūčio 22 d. telefonograma // Ten pat, l. 64.

Divizijos vadas gen. št. plk. K. Kleščinskis ant plk. ltn. V. Skorupskio raporto apie šį įvykį užrašė tokią rezoliuciją: „Skandalas! Jeigu štabe kuopos lenkų partizanai galėjo nuginkluoti kareivius, reikalinga laukti, kad artimiausiu laiku bus nuginkluotas ir pats kuopos vadas. Gėda man apie tai pranešti Gen. štaban. Kiek aš kalbėjau ir kiek rašiau, kad mes stovim fronte ir kad priešas nemiega. Matyt niekas neskaito mano įsakymų“⁴⁴.

Šį įvykį skaudžiai išgyveno ir pulko vadas. 1922 m. rugsėjo 23 d. įsakyme jis rašė: „Antras pulke atsitikimas, kada banditai nuginkluoja kareivius. Pirmame atsitikime buvo daugiau banditų negu karių, gal ir nebuvo galimybių pasipriešinti, bet paskutiniame atsitikime, kada dvare Musninkų telefonistą ir kareivį 2 banditai nurengė, neleistas atsitikimas. Kareivis, turintis ginklą, neprivalo pasiduoti, kad jo garbę ir mundurą kas nors nuplėštų. Jie privalo tuos banditus arba suimti, arba nužudyti, turėdami rankoje ginklą. Juk kareiviui ginklas duotas į rankas be kitų tikslų, jo gyvasčiai ir garbei apginti. Kareivis, atidavęs nuplėšti nuo jo pečių drabužius ir ginklą, grįžta į savo dalį be garbės /.../. Čia gal ne tik apsileidimas ir kaltė tų kareivių, kiek jų viršininkų, kurie nepasistengė įskiepyti savo pavaldiniams visą laiką apmokydami juos narsumo ir sumanumo ir kad jie savo dalies garbę aukščiau statytų negu gyvybę. Jeigu tas būtų padaryta, nebūtų nurengti banditais kareiviai, o gautų banditai tiktai smūgį arba netektų gyvasties“. Toliau vadas įsakyme paragino karininkus sustiprinti kareivių mokymą, kad kareivių šautuvai visą laiką privalo būti užtaisyti, kad būtų galima juos panaudoti esant netikėčiausiems momentams⁴⁵.

1922 m. spalio 25 d. pulke vėl atsitiko labai nemalonus incidentas. Tą dieną lenkų partizanai užpuolė ir paėmė į nelaisvę du pulko 5-os kuopos karius, važiaavusius į Pasiekų mišką. Užpuolimo metu dar vienas kareivis buvo sužeistas, vienam pavyko pabėgti.

Į šį įvykį labai griežtai sureagavo l. e. kariuomenės vado pareigas gen. ltn. Juozas Stanaitis. Vadas piktinosi, kad pulko kareiviai pasidavė į nelaisvę kokiems 6–8 lenkų partizanams, o kiti, pamiršę šventą kario pareigą gintis, palikę nelaimėje savo draugus, pabėgo. Už tai gen. ltn. J. Stanaitis nubaudė: 5-os kuopos vadą ltn. Simanauką už nesuorganizavimą tinkamo malkų vežimo ir kareivių neišauklėjimą – 5 paromis arešto, užtvaros viršininką vyr. psk. Cijunėlių už nepakankamą teikimą pagalbos patekusiems į nelaisvę draugams – 20 parų arešto, eil. Bakaną už bėgimą nuo priešo – 30 parų arešto, vyr. ltn. Šlepetį už blogai atliktą tarnybą – 10 parų arešto⁴⁶.

⁴⁴ Į pėst. divizijos štabo viršininko raštas I pėst. pulko vadui // Ten pat, l. 31.

⁴⁵ Įsakymas 1 p. p. 1922 m. rugsėjo 23 d. rugsėjo 23 d. Nr. 266 // Ten pat, b. 56, l. 350–351.

⁴⁶ Įsakymas kariuomenei. 1922 m. gruodžio 14 d. Nr. 280; LCVA, f. 513, ap. 1, b. 63, l. 62.

Lapkričio 12 d. 23 val. apie 12 lenkų partizanų apšaudė Rimučių kaime buvusią sargybą. Nuostolių nei viena pusė neturėjo⁴⁷.

Lapkričio 18 d. apie 10 lenkų partizanų grupė du kartus apšaudė lietuvių sargybą Pasiėkų kaime, lapkričio 26 d. apie 15 val. matyt ta pati lenkų partizanų grupė vėl apšaudė lietuvių sargybą Pasiėkuose⁴⁸.

Gana įtempta padėtis saugomame demarkacijos linijos bare buvo viena iš priežasčių, kad pulke buvo apleistas kareivių švietimo darbas, dėl to l. e. pareigas pulko vadas plk. lt. P. Genys 1922 m. spalio 28 d. rimtai įspėjo batalionų, kuopų ir komandų švietimo komisijų pirmininkus, primindamas, kad švietimo darbas pulke negali sustoti⁴⁹.

1922 metais pulke, deja, buvo ir nemažai neigiamų reiškinių. Kareivių pabėgimas iš pulko buvo tapęs beveik masiniu reiškiniu. 1921 metais iš pulko pabėgo 730 kareivių, 1922 m., nors bėgimas ir sumažėjo, tačiau pabėgusių buvo net 476⁵⁰. Kai kurie pabėgusieji sugrįždavo, tačiau toks reiškinys labai kenkė pulko karių moralei.

Kitas neigiamas reiškinys buvo girtuokliavimas. Visus 1922 metus pulko vadas kovojo su šiuo reiškiniu, už girtuokliavimą griežtai bausdamas ne tik kareivius, bet ir karininkus. Jie buvo sodinami į daboklę, sumažinami laipsniai ir kt.

Dar viena blogybė klestėjusi pulke buvo vagiavimas. Jis buvo pasiekęs tokį mastą, kad pulko vadas 1922 m. gruodį buvo priverstas įvesti patruliuojimą turguose, kad kareiviai negalėtų pardavinėti pavogtų valdiškų daiktų ir drabužių⁵¹.

1923 m. vasario pabaigoje I pėstininkų pulkas perėmė saugoti naują neutralios zonos barą iš III pėstininkų pulko nuo Neries upės iki Giedraičių miestelio imtinai.

Balandžio 24 d. pulko 1-asis batalionas iš Gelvonų rajono per Veprius atvyko į Statikų kaimą eiti Ukmergės įgulos tarnybos. Gegužės 6 d. pulko 2-asis batalionas išžygiavo užimti barą nuo Neries iki Giedraičių. Gegužės 9 d. pulko štabas ir štabo tarnybos iš Gelvonų per Pabaiską atvyko į Ukmergę⁵².

1923 m. gegužės 23 d. pulko 2-asis batalionas, vykdydamas kariuomenės vado įsakymą užimti Ambasadorių konferencijos nustatytą demarkacijos liniją su Lenkija, užėmė barą nuo Neries iki Aleksandraviškių kaimo imtinai. Gegužės 27 d. didžioji pulko dalis sutraukiama į Ukmergę⁵³, o birželio 10 d.

⁴⁷ 1922 m. lapkričio 13 d. telefonograma // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 63, l. 60.

⁴⁸ Ten pat, l. 56, 57.

⁴⁹ Įsakymas 1 p. p. 1922 m. spalio 28 d. Nr. 301 // Ten pat, b. 57, l. 64.

⁵⁰ Ten pat, b. 48, 49 (pabėgusiųjų asmens bylos).

⁵¹ Įsakymas 1 p. p. 1922 m. gruodžio 17 d. Nr. 351 // Ten pat, b. 57, l. 222–223.

⁵² 1 pėst. D. L. K. Gedimino pulko žygiai // Karys, 1938, Nr. 34, p. 959.

⁵³ Statkus V. Lietuvos ginkluotosios pajėgos 1918–1940 m., p. 39.

į Ukmergę atvyko ir tos pulko dalys, kurios dar buvo demarkacijos linijos apsaugoje. Linijos apsaugą perėmė pasienio apsaugos pulkai. Pulkas visiškai perėjo į taikos meto sąlygas.

Pulkas taikos metais

Pasitraukus nuo demarkacijos linijos, pulkas pradėjo kurtis Ukmergėje, tačiau kūrimosi darbai vyko nepateisinamai lėtai. 1923 m. rugpjūčio 4 d. į pulką netikėtai atvyko kariuomenės vadas gen. S. Žukauskas ir, užėjęs į 4-os kuopos sandėlį, rado baisią netvarką. Uniforminiai drabužiai išmėtyti ant grindų, nešvaru. Kariuomenės vadas pulko vadui įsakė nubausti kuopos vadą ir patikrinti visus sandėlius, ar ir ten nėra netvarkos⁵⁴.

Rugsėjo 11 d. pats pulko vadas patikrino 4, 5 ir 6 kuopas. Deja, vaizdas buvo panašus, kaip kad pamatė kariuomenės vadas. Kareivių gyvenamuosiose kambariuose buvo nešvaru, kambariai nešluoti, primėtyta popiergalių, nuorūkų, kampuose sušluotos ankstesnių šlavimų šiukšlės, oras tvankus, ant lentynų daug dulkių. Pulko vadas bataliono vadui ir kuopų vadams griežtai įsakė įvesti kariivių gyvenamose patalpose tvarką⁵⁵.

Kariuomenės dienos minėjimas 1923 11 23 Ukmergėje. Laukiama atvykstant krašto apsaugos ministro mjr. B. Sližio (KAA)

⁵⁴ Įsakymas kariuomenei. 1923 m. rugpjūčio 19 d. Nr. 159.

⁵⁵ Įsakymas 1 p. p. 1923 m. rugsėjo 11 d. Nr. 327 // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 70, l. 307.

1923 m. lapkričio 23 d. pulkas pirmą kartą savo įkūrimo dieną atšventė 5 metų sukakties šventę. Ankstesniais metais dėl to, kad vykdė kovines užduotis, šventė buvo perkeliama į kitus mėnesius. Ukmergėje įvyko iškilmingas paradas, paradui vadovavo pats pulko vadas plk. lt. V. Skorupskis⁵⁶.

Atšventus penktąsias pulko metines, 1923 m. lapkričio 28 d. pulke buvo įvesta labai aiški ir konkreti kareivių mokymo tvarka. Pulko kapelionui buvo pavesta kiekvieną dieną nuo 15 iki 17 val. vesti užsiėmimus su mokomosios kuopos kareiviais, mažai mokančiais skaityti ir rašyti. Su kareiviais, mokančiais skaityti ir rašyti, tuo pat metu turėjo būti vedamos pamokos iš Lietuvos istorijos, geografijos, matematikos, lietuvių kalbos gramatikos. Šias pamokas buvo įpareigoti vesti vyr. lt. gydytojas Čeponis, lt. P. Kvedaravičius, lt. A. Rugys ir lt. P. Ličkus.

1-ojo ir 2-ojo batalionų kareiviai buvo padalyti į dvi grupes: mažai mokančius skaityti ir rašyti bei gerai mokančius skaityti ir rašyti. Jiems turėjo būti vedamos pamokos pagal tokį pat grafiką, kaip ir mokomosios kuopos kareivių. Mažesnių pulko padalinių kareiviai tuo pačiu principu buvo prijungti prie 1-ojo ar 2-ojo bataliono kareivių.

Be to, Mokomosios kuopos kareiviams buvo nustatytas dviejų mėnesių kursas. Nuo 18.30 val. iki 20 val. plk. lt. P. Genys turėjo skaityti paskaitas – vadovaudamasis Aukštųjų karininkų kursuose skaitomomis paskaitomis – apie žvalgybą, karo pedagogikos temomis, kariuomenės auklėjimo klausimais ir apie savarankiškumą bei iniciatyvą. Mjr. P. Dundulis skaitė Lauko statutą ir taktiką, kpt. Račionis – topografiją, vyr. lt. E. Navickas – apie lengvuosius bei sunkiuosius kulkosvaidžius bei šaudymą iš jų. Šeštadieniais nuo 14 iki 16 val. vyr. lt. J. Šlepečiui pavesta skaityti paskaitas apie artileriją, tankus ir nuodingąsias dujas.

Tiems patiems karininkams buvo pavesta skaityti tas pačias paskaitas ir 1-ajame bei 2-ajame batalione, buvo tik skirtos kitos dienos⁵⁷.

Taigi, kaip matyti, pulke pradėta rimtai mokyti kareivius.

Karių lavinimas buvo svarbus dalykas, tačiau tai nebuvo pagrindinė pulko funkcija. Svarbiausia buvo karinis rengimas, į kurį daugiausia dėmesio kreipė kariuomenės vadovybė. 1924 m. birželio 18 d. kariuomenės vadas darė pulko inspekcinę apžiūrą. Patikrinimas parodė, kad pulke kariai moki gerai.

1924 m. sausio 22 d. pulką paliko vienas pirmųjų pulko karininkų mjr. Liudas Butkevičius. Jis krašto apsaugos ministro Balio Sližio buvo paskirtas III karo apygardos intendantu. Pulko ūkio dalį mjr. L. Butkevičius perda-

⁵⁶ Ten pat, b. 71, l. 83, 170.

⁵⁷ Įsakymas 1 p. p. 1923 m. lapkričio 28 d. Nr. 448 // Ten pat, l. 182–183.

vė kpt. Broniui Basiuliui. B. Basiulio vadovaujama Mokomoji kuopa buvo perduota vyr. ltn. E. Navickui⁵⁸. Mokomosios kuopos vado pareigas jis ėjo iki balandžio 10 d., kai Mokomosios kuopos vadu buvo paskirtas kpt. Leonavičius⁵⁹.

1924 m. kovo 14 d. įvyko kai kurių pasikeitimų pulko vadovybėje. Mjr. Povilas Dundulis buvo atleistas iš 1-ojo bataliono vado pareigų ir paskirtas pulko vado padėjėju, 1-ojo bataliono vadu paskirtas į pulką naujai atvykęs mjr. Reikalas. Šie pasikeitimai įvyko todėl, kad pulko vado padėjėjas plk. ltn. Petras Genys krašto apsaugos ministro buvo perkeltas tolesnei tarnybai į III karo apygardą. Plk. ltn. P. Genys pulką paliko kovo 19 d.⁶⁰

1924 m. spalio 1 d. pulką paliko ir pulko vadas plk. ltn. Vladas Skorupkis. Jis buvo atleistas iš pareigų ir išvyko mokytis į užsienį⁶¹.

Spalio 10 d. vadovavimą pulkui plk. ltn. Skorupkis perdavė paskirtam laikinai eiti pulko vado pareigas plk. ltn. Juozui Skoruliui.

Spalio 15 d. pulką paliko dar vienas pulko senbuvis mjr. A. Svilas. Jis buvo perkeltas į IV pėstininkų pulką. Vietoje jo lapkričio 18 d. iš IV pulko į I pulką buvo perkeltas mjr. Emilis Vileris⁶².

Plk. ltn. J. Skorulis pulkui vadovavo neilgai. 1925 m. vasario 23 d. laikinai einantis pulko vado pareigas J. Skorulis buvo atleistas ir paskirtas Panevėžio mobilizacijos rajono viršininku. Laikinai eiti pulko vado pareigas paskirtas plk. ltn. Antanas Paškovičius⁶³.

Prieš pat vadų pasikeitimą, t. y. vasario 20–21 d., pulką tikrino 1-osios karo apygardos vadovybė. Tikrinimo išvadoje konstatuota, kad išrikuoto pulko bendra išvaizda gera, tačiau pulkas buvo išrikuotas nesilaikant Rikiuotės statuto reikalavimų, rasta daug kitų trūkumų. Matyt dėl šių patikrinimų plk. ltn. A. Paškovičius nuo pat pirmųjų pulko vado pareigų ėjimo dienų ėmėsi griežtų priemonių, kad sustiprintų pulke drausmę bei tvarką. Beveik kiekviename įsakyme pulkui skelbiami įsakymai, kad baudžiami areštu tiek karininkai, tiek puskarininkiai už drausmės nesilaikymą, apsileidimą, statutų pažeidimus ir kt. Šios priemonės tikriausiai buvo veiksmingos, nes jau nuo balandžio pradžios panašių nuobaudų labai sumažėjo, o vėliau ir visai beveik nebeprasitaikydavo.

⁵⁸ Įsakymas 1 p. p. 1924 m. sausio 22 d. Nr. 32 // Ten pat, l. 365, 375–376.

⁵⁹ Įsakymas 1 p. p. 1924 m. balandžio 10 d. Nr. 153 // Ten pat, b. 78, l. 132.

⁶⁰ Ten pat, l. 89, 96.

⁶¹ Krašto apsaugos ministro įsakymas. 1924 m. spalio 7 d. Nr. 101.

⁶² Įsakymas 1 p. p. 1924 lapkričio 4 ir lapkričio 10 d. Nr. 451 ir 457 // Ten pat, f. 513, ap. 1, b. 79, l. 237; b. 80, l. 14.

⁶³ Įsakymai 1 p. p. 1925 m. vasario 23 d. Nr. 54, 55 // Ten pat, b. 90, l. 60–61.

1925 m. kovo 17 d. iš I karo apygardos vadovybės buvo gauta skubi slapta telefonograma. Joje apygardos štabo viršininkas pranešė, kad vėl susidarė įtempta padėtis ties administracine linija. Lenkai ties Širvintomis užpuolė Lietuvos pasienio policininkus, keletą pasieniečių paimdami belaisviais. Telegramoje buvo teigiama, kad yra žinių, jog lenkai ir vėl gali organizuoti puolimą, todėl kariuomenės vadas I pėstininkų pulkui įsakė būti pasirengusiam ateiti į pagalbą pasienio policijai, jos vadovybei paprašius⁶⁴. Tačiau tuo metu naujo konflikto su lenkais neįvyko.

1925 m. gegužės 1 d. buvo išformuota pulko Minosvaidžių kuopa. Buvęs kuopos vadas ltn. P. Juodelis buvo paskirtas pulko žinių karininku⁶⁵.

1925 m. pulke buvo įrengta skaitykla, turėjusi 1879 knygas. Skaitykla dirbo nuo 11 iki 14 val. ir nuo 18 iki 21 val. Knygas buvo galima skaityti tik skaitykloje⁶⁶, be to, metų pradžioje pradėtas leisti pulko laikraštis „Gediminaičių aidas“. Redaktoriumi paskirtas vyr. ltn. P. Ličkus⁶⁷.

Pulko šventė Ukmergėje 1925 08 29 (KAA)

⁶⁴ 1925 m. kovo 17 d. telefonograma // Ten pat, b. 97, l. 3.

⁶⁵ Įsakymas 1 p. p. 1925 m. gegužės 1 d. Nr. 125 // Ten pat, b. 91, l. 41.

⁶⁶ Ten pat, b. 61, l. 78; L p. p. DLK Gedimino skaityklos taisyklės // Ten pat, b. 96, l. 173.

⁶⁷ Ten pat, b. 96, l. 10.

1926 m. sausio 2 d. pulke vėl pasikeitė vadai. L. e. pulko vado pareigas plk. ltn. A. Paškovičius 1925 m. gruodžio 22 d., jam pačiam prašant, buvo paleistas į atsargą. Sausio 2 d. A. Paškovičius pulko vado pareigas perdavė paskirtam laikinai eiti pulko vado pareigas plk. ltn. Povilui Dunduliui⁶⁸.

Nuo sausio 1 d. pulkas buvo pervestas į taikos metų etatus Nr. 8. Pulkas buvo sumažintas⁶⁹. Nuo sausio 25 d. iš pulko buvo iškelti keletas karininkų. Kpt. Vladas Dumčius perkeltas į IV pėstininkų pulką, kpt. Ronaldas Kačinskas – į Technikos pulką, vyr. ltn. Petras Lipčius ir Kazys Brazdžiūnas – į aviaciją, vyr. ltn. Antanas Stalauskas – į Aukštųjų karininkų kursus, vyr. ltn. Juozas Narinkevičius – į III pėstininkų pulką⁷⁰.

1926 m. gegužės 28 d. Respublikos prezidentas Aleksandras Stulginskis I pėstininkų pulką apdovanojo II laipsnio Vyčio kryžiaus vėliava. Prezidento dekretu buvo rašoma: apdovanoti „Pirmuosius nuo 1918 metų stojusius su ginklu už Lietuvos Nepriklausomybę, garbingai 1919 m. kariavusius su rusais ir bermontininkais iki galutinio jų pašalinimo iš Lietuvos, pasižymėjusiais savo didvyriškais žygiais:

I pėstininkų Didžiojo kunigaikščio Gedimino pulką apdovanoju 2-ojo laipsnio Vyties Kryžiaus vėliavomis“. Vėliavoje buvo įrašytas šūkis „Tegul meilė Lietuvos dega mūsų širdyse“⁷¹.

1926 m. liepos 23 d. I karo apygardos viršininkas pulko vadui atsiuntė raštą, kuriame nurodė, kad nors kariškiams ir yra griežtai uždrausta, kai kurie pulko kareiviai, ypač žydai, pradėjo dalyvauti profsajungų ir komunistinių organizacijų susirinkimuose. Apygardos viršininkas, siekdamas tam užkirsti kelią, įsakė kontroliuoti ir sekti visus įtariamus kareivius, pastebėtus dalyvaujančius mitinguose, juos kuo smarkiausiai bausti ir laikyti tik rikiuotėje⁷².

1926 m. vasarą, kaip buvo skelbiama, ekonomijos sumetimais buvo sumažinta Lietuvos kariuomenė. Buvo išformuoti III ir VI pėstininkų pulkai, I artilerijos pulkas, Minosvaidžių batalionas, sumažinti štabų etatai. Dalis likviduotų pulkų karininkų nuo rugpjūčio 15 d. buvo paskirti į I pėstininkų pulką. Nuo rugpjūčio 15 d. tarnybą pulke pradėjo mjr. Juozas Barkauskas, kapitonai Jonas Levinas, Aleksas Davydovas, Jonas Butkus, Aleksas Urbonas, Jonas Švambarys, vyr. leitenantai Stasys Gudavičius, Stasys Va-

⁶⁸ Įsakymai 1 p. p. 1926 m. sausio 3 d. Nr. 3, 4 // Ten pat, b. 93, l. 461.

⁶⁹ Įsakymas 1 p. p. 1926 m. sausio 18 d. Nr. 19 // Ten pat, b. 104, l. 39.

⁷⁰ Įsakymas 1 p. p. 1926 m. sausio 29 d. Nr. 30 // Ten pat, b. 104, l. 73–74.

⁷¹ Respublikos Prezidento 1926 m. dekretas Nr. 141 // Ten pat, b. 105, l. 63–64; K. Sabalys. Trumpa mūsų kariuomenės 15 metų gyvavimo apžvalga // Ten pat, f. 929, ap. 3, b. 808, l. 170.

⁷² Ten pat, f. 513, ap. 1, b. 84, l. 3.

Plk. V. Šaudzis

Plk. ltn. P. Dundulis

liušis, Pranas Grebliauskas, Jonas Plungė, leitenantai Andrius Genys, Stasys Strazdas, Leonas Volbekas, Jonas Strikas, Mikas Kalosauskas, Vladas Patalauskas. Mjr. J. Barkauskas buvo paskirtas 3-iojo bataliono vadu, įvyko kitų karininkų perskirstymas pareigose⁷³.

Be karininkų, pulkui taip pat buvo perduota ir gana didelė dalis III pėstininkų pulko turto⁷⁴.

1926 m. Respublikos prezidento Kazio Griniaus dekretu Nr. 404 likviduoto III pėstininkų pulko vadas plk. Vincas Šaudzis buvo paskirtas I pėstininkų pulko vadu. L. e. pulko vado pareigas plk. ltn. Povilas Dundulis naujam vadui pulką perdavė spalio 4 d. Plk. ltn. P. Dundulis buvo paskirtas pulko vado padėjėju⁷⁵.

1926 m. gruodžio mėn. valstybės perversmas palietė ir I pėstininkų pulką. Iš vado pareigų, kaip nepatikimas perversmininkams, buvo atleistas pulko vadas plk. V. Šaudzis. Prezidento dekretas dėl plk. Vinco Šaudzio atleidimo buvo pasirašytas 1927 m. vasario 3 d.⁷⁶ Laikinu pulko vadu vėl buvo paskirtas plk. ltn. P. Dundulis. Plk. V. Šaudzis plk. ltn. P. Dunduliui pulką perdavė 1927 m. vasario 19 d.⁷⁷

Tačiau 1928 m. birželio 23 d. prezidentas savo dekretą patikslino, kad V. Šaudžį iš vado pareigų atleido gruodžio 17 d. ir nuo 1926 m. gruodžio 17 d. einančiu pulko vado pareigas buvo paskirtas plk. Povilas Dundulis⁷⁸.

⁷³ Įsakymas 1 p. p. 1926 m. rugpjūčio 18 d. Nr. 236 // Ten pat, b. 105, l. 191–192.

⁷⁴ Ten pat, l. 321.

⁷⁵ Ten pat, l. 286, 296, 315.

⁷⁶ Ten pat, b. 106, l. 245.

⁷⁷ Įsakymas 1 p. p. 1927 m. vasario 19 d. Nr. 55, 56 // Ten pat, l. 54.

⁷⁸ Įsakymas kariuomenei Nr. 52. 1928 m. birželio 30.

Jau pačią perversmo dieną, 1926 m. gruodžio 17 d. 13 val. 30 min. Vyriausiojo štabo nurodymu plk. V. Šaudzis buvo atleistas iš Ukmergės įgulos viršininko pareigų. Įgulos viršininku buvo paskirtas plk. ltn. Povilas Dundulis. Tą pačią dieną išleistu slaptu įsakymu Ukmergės įgulai jis Ukmergės mieste ir apskrityje paskelbė karo padėtį, uždraudė bet kokius susirinkimus ir demonstracijas⁷⁹.

Nors ir vienam po kito keičiantis pulko vadovybei, pulkas gyveno savo įprastą gyvenimą.

1926 m. gruodžio 24 d. pasikeitė I karo apygardos vadai. Nauju apygardos vadu buvo paskirtas plk. Pranas Tamašauskas. Jis 1927 m. sausio 11 d. atvyko susipažinti su pulku, kartu jį ir patikrindamas.

1927 m. sausio 15 d. visuotiniame pulko karininkų susirinkime buvo nutarta įsteigti pulko karininkų klubą, vėliau peraugusį į Ukmergės karinės įgulos karininkų ramovę. Į klubo valdybą išrinkti mjr. A. Pošiūnas, gydytojas O. Pattas, kpt. J. Levinas, karo valdininkas K. Radzevičius ir vyr. ltn. Lapinskas. Tų pačių metų rugpjūčio 25 d. jau ramovės šeimininku visuotiniame karininkų susirinkime išrinktas ltn. A. Genys⁸⁰.

1927 m. vasario 28 d. įsakymu kariuomenei iš I pėstininkų pulko buvo atleistas Ūkio skyriaus viršininkas plk. ltn. Bronius Basiulis. Jis buvo paskirtas Ukmergės karo srities viršininku. Šis perkėlimas pulke lėmė vadovaujančių karininkų pareigų perskirstymą. Laikinai Ūkio skyriaus viršininku buvo paskirtas 1-ojo bataliono vadas mjr. Juozas Plenta. 2-ojo bataliono vadas mjr. Antanas Pošiūnas paskirtas 1-ojo bataliono vadu. Ryšių kuopos vadas kpt. Edmundas Navickas buvo paskirtas eiti 2-ojo bataliono vado pareigas. Tačiau kovo 9 d. mjr. A. Pošiūnas buvo vėl gražintas į 1-ojo bataliono vado pareigas⁸¹. Gegužės 5 d. mjr. J. Plenta I karo apygardos viršininko įsakymu buvo patvirtintas Ūkio skyriaus viršininku, kpt. E. Navickas – 2-ojo bataliono vadu⁸².

1927 m. kovo 15 d. krašto apsaugos ministro plk. ltn. A. Merkio įsakymu plk. ltn. Povilas Dundulis buvo paskirtas eiti pulko vado pareigas⁸³.

⁷⁹ Įsakymai Ukmergės įgulai. 1927 m. gruodžio 17 d. // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 111, l. 185, 186.

⁸⁰ 1-ojo pėst. D. L. K. Gedimino pulko karininkų susirinkimų protokolai Nr. 1, 6 // Ten pat, b. 125, l. 1, 7.

⁸¹ Ten pat, b. 106, l. 301–303.

⁸² Įsakymas I karo apygardai 1927 m. gegužės 5 d. Nr. 29 // Ten pat, b. 116, l. 67.

⁸³ Įsakymas kariuomenei. 1927 m. kovo 15 d. Nr. 37.

1927 m. gegužės 15 d. Tautos šventė. Ukmergė (VDKM)

1927 m., nuo birželio 17 d. iki liepos 5 d., I ir IV pėstininkų pulkų suvestinės sunkiųjų kulkosvaidžių kuopos sėkmingai atliko visus šaudymo pratimus iš sunkiųjų kulkosvaidžių. Liepos 7 d. vyko šaudymo iš sunkiųjų kulkosvaidžių varžybos, kurias I pėstininkų pulko sunkiųjų kulkosvaidžių suvestinė kuopa, numušusi 37 taikinius ir gavusi 72 taškus, laimėjo nugalėjusi IV pėstininkų pulko sunkiųjų kulkosvaidžių suvestinę kuopą (17 taikinių ir 35 taškai).

Nugalėjusiai I pėstininkų pulko sunkiųjų kulkosvaidžių kuopai krašto apsaugos ministras prof. Augustinas Voldemaras paskyrė 300 litų premiją, o dalyvavusiems varžybose karininkams ir kareiviams, uoliai pasidarbavusiems poligone, pareiškė padėką.

I pėstininkų pulko majorui A. Pošiūnui ir IV pėstininkų pulko majorui Sinkevičiui už pavyzdingą mokymo sutvarkymą, už dalyvavimą manevruose su artilerija ir už atliktą be didelių nuostolių vietos gyventojams manevravimą taip pat pareiškė padėką⁸⁴.

⁸⁴ Įsakymas kariuomenei. 1927 m. liepos 23 d. Nr. 89.

Varėnos poligone 1927 m. (VDKM)

Ministro pirmininko prof. A. Voldemaro vizitas į pulką 1928 m. (VDKM)

Rugpjūčio 14 d., pulkui švenčiant devintąsias metines, Respublikos prezidentas Antanas Smetona pasveikino pulką su šia sukaktimi⁸⁵.

1927 metais visoje Lietuvos kariuomenėje buvo organizuoti inspekciniai šaudymo pratybų patikrinimai. Buvo tikrinama, kaip kareiviai, puskarininkiai ir karininkai yra įsisavinę antrąjį pagrindinį pratimą, kaip puskarininkiai ir karininkai šaudo iš pistoleto.

Pirmasis pulkas pasirodė neblogai. Žemiau pateikiame ištrauką iš inspekcinio patikrinimo suvestinės. Pratimui atlikti buvo duota po 3 šovinius, šaudant iš pistoleto – po 8.

1 lentelė. I pėstininkų pulko šaudymo rezultatai (1927 metų patikrinimas)

Padalinio pavadinimas	Šaudė karių	Labai gerai	%	Gerai	%	Patenkamai	%	Iš viso	%	Pataikymų sk.	%
3 kuopa	64	20	31	24	38	15	23	59	92	123	75
Ūkio kuopa	19	5	26	7	37	4	21	16	84	33	77
5 kuopa	75	19	25	23	31	21	28	63	84	124	66
6 kuopa	78	26	33	18	23	21	27	65	83	139	64
4 kuopa	75	19	25	23	31	19	25	61	81	122	60
2 kuopa	75	20	27	25	33	15	20	60	80	125	70
Mokom. kuopa	118	28	24	35	30	30	25	93	79	184	63
Raštinės komanda	6	-	-	2	33	2	33	4	66	6	40
Ryšių kuopa	20	3	15	5	25	3	15	11	55	22	45
Griežėjų komanda	10	2	20	2	20	1	10	5	50	11	46
Iš viso	540	142	26	164	30	131	24	437	81	889	65
Viršilos ir virštarnyb. puskarininkiai	26	6	23	9	35	5	19	20	77	41	55
Karininkai	19	5	26	9	47	4	21	18	94	37	71
Viršilos	11	-	-	-	-	-	-	-	-	24	27
Karininkai	23	-	-	-	-	-	-	-	-	43	23

Lentelė sudaryta remiantis : LCVA, f. 590, ap. 1, b. 167, l. 7.

Kaip matyti iš lentelėje pateiktų duomenų, geriausiai šaudymo pratimus

⁸⁵ Įsakymas 1 p. p. 1927 m. rugpjūčio 14 d. Nr. 252 // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 116, l. 260.

Valomi ginklai 1928 m. (VDKM)

atliko Ūkio kuopos kariai – net 77 proc. pataikymų, mažai nuo jos atsiliko kovinės kuopos, prasčiausiai šaudė raštinės komanda.

1927 m. rugpjūčio 6 d. Respublikos prezidento aktu Nr. 314 pulko vadu buvo paskirtas plk. ltn. Povilas Dundulis⁸⁶. Pulke baigėsi laikinų pulko vadų laikotarpis.

1927 m. rugsėjo 13 d. mokymą I pėstininkų pulke tikrino I karo apygardos viršininkas plk. Pranas Tamašauskas. Viršininkas konstatavo, kad pulko bendra išvaizda gera, iškilmingu maršu pulkas praėjo gerai, sportiniai pratimai atliekami gerai. Tačiau apygardos viršininkas Sanitarijos skyriuje nerado kareivių užrašų knygučių, 5-os kuopos būrininkas blogai komandavo, buvo padaryta klaidų veiksmuose su durtuvais. Nepaisant to, plk. P. Tamašauskas pulko mokymą įvertino teigiamai⁸⁷.

⁸⁶ Įsakymas kariuomenei. 1927 m. rugpjūčio 30 d. Nr. 106.

⁸⁷ Įsakymas I karo apygardai 1927 m. rugsėjo 13 d. Nr. 3 // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 115, l. 5–6.

1927 m. vasarą pulko vadas plk. ltn. P. Dundulis kreipėsi į I karo apygardos viršininką prašydamas perkelti pulko šventę į rugpjūčio 14 d. Kaip matyti iš 1927 m. liepos 8 d. rašto, gauto iš I karo apygardos štabo, apygardos viršininkas 1927 m. pulko šventę leido švęsti rugpjūčio 14 d. Rašte buvo akcentuota, kad tai laikinas sprendimas, o pulko šventės data bus nustatyta vėliau⁸⁸.

1927 m. rugsėjo 28 d. pulko vadas plk. ltn. P. Dundulis jau kreipėsi į Vyriausiojo štabo Rikiuotės skyriaus viršininką, prašydamas pakeisti pulko šventės datą. Pulko šventė buvo nustatyta pulko įkūrimo dieną – lapkričio 23 d. Tačiau pulko vadas rašė, kad ši diena nepatogi pulko šventei. Jis nurodė, kad:

1. Lapkričio pradžioje paleidžiami seni kareiviai ir atvyksta nauji, dėl to neužtenka laiko juos tinkamai parengti paradui.
2. Nepatogus pats metų laikas, nes praktikoje patirta, kad beveik be išimties kiekvienais metais būna lietus ir purvas.
3. Neturint erdvųjų kareivinių, nėra galimybių kareiviams surengti iškilmingų pietų, o be jų šventės iškilmingumas kareiviams praranda reikšmę.

Tai išdėstęs pulko vadas prašė pulko šventę perkelti į rugpjūčio 25 d. Jos svarbą pulkui jis motyvavo tuo, kad tą dieną 1919 metais pulkas užėmė Ežerėnus (dabar Zarasai – G. S.), Biržus ir bolševikai buvo išvyti už Dauguvos⁸⁹.

Siūlymui buvo pritarta ir pulko šventė buvo perkelta į rugpjūčio 25 dieną.

Pulko vadas, prašydamas pakeisti pulko šventės datą, kaip vieną iš priešasčių paminėjo tai, kad šventei nespėjama parengti naujai pašauktų kareivių. O norint gerai parengti naujus kareivius, tektų iš tikrųjų įdėti nemažai pastangų, nes į pulką pakviesti naujokai buvo menkai išsilavinę. Kaip pavyzdį pateiksime duomenis apie 1927 m. gegužės 10 ir lapkričio 22 d. šaukimo naujokų išsilavinimą:

⁸⁸ I karo apygardos viršininko 1927 m. liepos 8 d. raštas 1 p. vadui // Ten pat, b. 131, l. 83.

⁸⁹ Ten pat, l. 119.

2 lentelė. Bendros žinios apie I pėstininkų pulko naujokų išsilavinimą 1927 m.

Išsilavinimo lygis	1927-05-10 šaukimas	1927-11-22 šaukimas
Bendras naujokų skaičius	648	673
Analfabetai	154	146
Moka tik skaityti	55	41
Moka skaityti ir rašyti, bet nesimokė mokykloje	109	164
Baigė pradžios mokyklą arba mokėsi joje	23	200
Baigė aukštesnę nei pradžios mokyklą arba mokėsi joje	23	28
Bendras žydų skaičius	78	66
Iš jų mokančių kalbėti lietuviškai	5	3
Analfabetų žydų	15	8
Žydų, mokančių tik skaityti	8	5
Žydų, mokančių ir skaityti, ir rašyti, bet nesimokiusių mokykloje	23	17
Žydų, kurie baigė pradžios mokyklas arba jose mokėsi	20	20
Žydų, kurie baigė aukštesnes nei pradžios mokyklas arba mokėsi jose	12	13
Bendras rusų skaičius	28	10
Iš jų moka kalbėti lietuviškai	3	1
Skaičius analfabetų rusų kalba	6	2
Moka rusiškai tik skaityti	5	0
Moka rusiškai ir skaityti, ir rašyti, bet nesimokė mokykloje	8	2
Baigė tik pradžios mokyklą arba mokėsi joje	7	4
Baigė aukštesnę nei pradžios mokyklą arba mokėsi joje	2	1
Bendras vokiečių skaičius	11	17
Iš jų moka lietuviškai	0	0
Skaičius analfabetų vokiečių kalba	2	4
Moka vokiškai tik skaityti	1	2
Moka vokiškai skaityti ir rašyti, bet nesimokė mokykloje	4	4
Baigė pradžios mokyklą arba mokėsi joje	1	6
Baigė aukštesnę nei pradžios mokyklą arba mokėsi joje	3	1
Bendras lenkų skaičius	3	1
Baigė pradžios mokyklą arba mokėsi joje	2	1
Baigė aukštesnę nei pradžios mokyklą arba mokėsi joje	1	0

Lentelė sudaryta remiantis: LCVA, f. 513, ap. 1, b. 131, l. 192, 193.

Kaip matyti iš lentelės duomenų, naujokų išsilavinimo lygis buvo žemas. Daugiau kaip pusė arba buvo visiškai beraščiai, arba vos sugebėdavo paskaityti.

1927 m. spalio 19 d. pulką paliko 3-iojo bataliono vadas mjr. Aleksandras Makulavičius. Jis buvo perkeltas tolesnei tarnybai į I karo apygardos štabą⁹⁰. Laikiniai eiti bataliono vado pareigas paskirtas 1-os kulkosvaidžių kuopos vadas kpt. Leonavičius. Lapkričio 1 d. 1-ojo bataliono vadas mjr. Antanas Pošiūnas buvo paskirtas pulko vado padėjėju⁹¹. Nuo sausio 1 d. I karo apygardos viršininko įsakymu A. Pošiūno paskyrimas į šias pareigas buvo patvirtintas. Taip pat tuo pačiu įsakymu 1-ojo bataliono vadu nuo 1928 m. sausio 1 d. buvo patvirtintas kpt. Juozas Šlepetys⁹².

1927 m. lapkričio 30 d. pulke buvo gauta „Lenkų įsiveržimams stabdyti direktyva Nr. 1 OP“. Direktyva įdomi, todėl pateiksime ištraukų iš jos. Direktyvoje buvo apibūdinta bendra susiklosčiusi situacija. Konstatuota, kad bet kuriuo metu mums gresia lenkų puolimas. Turimos informacijos pagrindu buvo konstatuojama, kad puolimas gali pasireikšti lenkų nereguliariųjų ginkluotųjų formuočių įsiveržimu į Lietuvos teritoriją (vadinamųjų „sukilėlių“) arba nereguliariųjų formuočių veiksmais juos tuoj pat paremiant reguliariųjų kariuomenės dalių veiksmais.

Lietuvos kariuomenei buvo keliamas uždavinys būti pasirengusiai likviduoti lenkų reguliariųjų formuočių įsiveržimą į Lietuvos teritoriją. Spaudžiant stipresnėms priešininko grupuotėms, kiek galima ilgiau sulaukyti jų skverbimąsi į teritorijos gilumą. Kariuomenė taip turėjo būti pasirengusi pridengti vykdomą kariuomenės mobilizaciją, kuri įvyktų lenkų reguliariosios kariuomenės daliniams įsiveržus į Lietuvos teritoriją.

Direktyva nustatė bendrą kariuomenės veiklos būdą: neatidėliojant sudaryti visomis svarbiausiomis kryptimis priedangos grupes, pasiruošusias įgyvendinti nurodytus bendruosius uždavinius.

Buvo sudarytos šios priedangos grupės: Marijampolės, Alytaus, Kaišiadorių ir Ukmergės.

Kiekvienai grupei buvo priskirti apsaugos barai. Ukmergės grupės baras buvo nustatytas nuo kairiojo Neries kranto iki sienos su Latvija. Ukmergės grupę sudarė I pėstininkų pulkas. Grupei taip pat buvo priskirti II artilerijos pulko viena baterija ir I husarų pulko vienas eskadronas. Ukmergės grupės vadu buvo paskirtas I pėstininkų pulko vadas.

⁹⁰ Įsakymas kariuomenei. 1927-10-19 Nr. 125.

⁹¹ LCVA, f. 513, ap. 1, b. 117, l. 76, 87.

⁹² Įsakymas I karo apygardai. 1928 m. sausio 9 d. Nr. 1 // Ten pat, l. 241.

Pagal direktyvą į grupių vadų visišką operatyvinę priklausomybę perėjo atitinkamų barų visos pasienio apsaugos dalys, taip pat visi nurodytų barų šaulių būriai.

Kol į Lietuvos teritoriją neįsiverš priešininko reguliarieji daliniai, grupių kariniams daliniams buvo griežtai uždrausta prisiartinti prie demarkacijos linijos arčiau kaip per 5 km.

Ukmergės grupei buvo suformuluoti šie uždaviniai:

a) grupės vadui neatidėliojant organizuoti grupės štabą ne daugiau kaip iš 4 karininkų. Vieną iš minėtų karininkų paskirti žinioms apie priešą rinkti, vieną – ryšio užduotims vykdyti;

b) grupės vadui neatidėliojant sušaukti savo baro pasienio apsaugos barų viršininkus ir šaulių būrių vadus ir patikrinti jų pasirengimą, numatyti galimus suderintus veiksmus. Visus duotus nurodymus ir savo sumanymus dėl gautos užduoties vykdymo grupės vadas turėjo skubiai pateikti kariuomenės vadui galutinai patvirtinti;

c) neatidėliojant sustiprinti Utenos įgulą iki vieno pėstininkų būrio su 2 sunkiaisiais kulkosvaidžiais.

Nuo direktyvos gavimo dienos priedangos grupės operatyviniu atžvilgiu tapo tiesiogiai pavaldžios kariuomenės vadui.

Visus Ukmergės grupės pranešimus grupės vadas turėjo siųsti ne tik kariuomenės vadui, bet ir I apygardos vadui, o žinias apie priešą – dar ir Kaišiadorių grupei⁹³.

Pulko vadas, vykdydamas direktyvos nurodymus, išleido įsakymą, kuriuo pasienio policijos, šaulių rinktinėms ir I pėstininkų pulko būriams, dislokuotiems Ukmergės, Utenos ir Ežerėnų apskrityse, nurodė konkrečias užduotis, ką kiekvienas iš jų turi daryti, kad pasirengtų atremti priešo veiksmus jam įsiveržus⁹⁴.

Iš Ukmergės grupės dalinių į pulko štabą ėmė plaukti telegramos, kad pasienyje ramu, vyksta įprastinis lenkų sienos patruliavimas, nieko įtartino nepastebima.

Lapkričio 30 d. buvo gauta Vyriausiojo štabo Žinių skyriaus pranešimas, kad žinios apie Vilniuje sukoncentruotą Lenkijos kariuomenę nepasitvirtino. Prieš Ukmergės barą vyksta lenkų KOP 21-ojo bataliono 3-ios kuopos sargybų perdislokavimas⁹⁵.

Grupės štabas kasdien gaudavo pranešimus iš Vyriausiojo štabo Žinių skyriaus, tačiau nerimą keliančių žinių ir juose beveik nebūdavo. Gal išimtis

⁹³ Lenkų įsiveržimams stabdyti direktyva Nr. 1 OP // Ten pat, b. 127, l. 4–5.

⁹⁴ Įsakymas NR. 1 OP // Ten pat, l. 19–20.

⁹⁵ Apie Lenkiją // Ten pat, l. 82.

buvo tik gruodžio 2 d. pranešimas, kad 1 val. gauta informacija, kad į Varėną atvyko 3 ešelonai civiliniais rūbais aprengtų lenkų partizanų, tačiau kiek vėliau ši informacija buvo paneigta. Partizanis palaikytieji tebuvo lenkų KOP 21-ojo bataliono mokomoji kuopa⁹⁶.

1927 m. gruodžio 27 d. iš I karo apygardos štabo buvo gautas slaptas pranešimas, pasirašytas apygardos vado plk. P. Tamašausko, kad direktyva Nr. 1 nustojo veikusi. Visoms iš karinių dalių išsiųstoms dalims buvo įsakyta sugrįžti į nuolatines dislokacijos vietas, išskyrus I pėstininkų pulko būrį, esantį Utenoje⁹⁷.

Kaip jau buvo minėta, pulko gyvenimo sąlygos Ukmergėje buvo blogos. Labai trūko kareivinių, todėl buvo nuspręsta jo reikmėms panaudoti Vaitkuškio dvaro trobesius, tačiau juose buvo išikūrusi vaikų prieglauda. 1927 m. spalio 28 d. pulko vadas gavo tiekimų viršininko Grudzinsko raštą, kad krašto apsaugos ministras sutiko, jog vaikų prieglauda į Raudondvarį prie Kauno perkraustyti kariuomenė ir Vaitkuškio dvaro patalpas perimtų ka-

Vaitkuškio dvaras. 1927 m. (VDKM)

⁹⁶ Apie Lenkiją // Ten pat, l. 84.

⁹⁷ Ten pat, l. 9.

riuomenės reikmėms. Tiekimų viršininkas įsakė vaikų prieglaudą ir jos turta perkraustyti I pėstininkų pulko jėgomis⁹⁸, tačiau tuo metu pulko padaliniai į Vaitkuškio dvarą nepersikėlė.

1928 m. vasario 16 d. Respublikos prezidentas keliems pulko karininkams suteikė aukštesnius laipsnius. Tai plk. ltn. Povilui Dunduliui, pulko vadui, – pulkininko, mjr. Juozui Plentai – pulkininko leitenanto, vyr. ltn. Adomui Treideriui – kapitono, leitenantams Mikui Kalasauskui, Vladui Patalauskui, Povilui Vinkšneliui, Juozui Sakalauskui, Klemui Kuzmickui – vyr. resniųjų leitenantų⁹⁹.

1928 m. kovo 7 d. I karo apygardos viršininkas gen. ltn. P. Tamašauskas vėl tikrino, kaip vyksta mokymas pulke. Trūkumų, kuriuos buvo konstatavęs 1927 metais, nepastebėjo, tačiau nustatė, kad apskritai statutus kareiviai išmano gerai, tačiau nemažai kareivių prastai išmano lauko sargybų statutą, silpnos žinios iš geografijos¹⁰⁰.

Nepraėjus nė 3 savaitėms, pulką tikrinti atvyko Vyriausiojo štabo viršininkas gen. št. plk. Povilas Plechavičius. Pulkas buvo išrikiuotas mokomojoje aikštėje. Vyriausiojo štabo viršininko vertinimu, pulkas atrodė gerai, iškilmingu maršu praėjo gerai. Šautuvų konstrukciją pulko kariai išmanė gerai, šaudymų metu puskarininkiai komandas davė gerai. Kareiviai, šaudę sunkiaisiais kulkosvaidžiais, jų konstrukciją žinojo gerai. Visus veiksmus šaudant iš kulkosvaidžių atliko gerai ir greitai.

Išvykdamas vyriausiojo štabo viršininkas pulko vadui plk. P. Dunduliui, karininkams ir kareiviams pareiškė padėką¹⁰¹.

Spalio 16–17 d. pulką vėl tikrino apygardos viršininkas gen. ltn. P. Tamašauskas. Pulkas šį kartą jam paliko labai gerą įspūdį, skundų niekas nepareiškė, vienintelę pastabą generolas padarė kareiviams atliekant pratimus su kardais¹⁰².

1928 m. rugpjūčio 25 d. pulkas šventė 10 metų sukaktį. Šventėje dalyvavo ministras pirmininkas ir užsienio reikalų ministras prof. Augustinas Volde-
maras, teisingumo ir žemės ūkio ministrai, l. e. Vyriausiojo štabo viršininko pareigas plk. Petras Kubiliūnas. Buvo parengta speciali šventinė programa. Visus ypač sužavėjo sportiniai pratimai¹⁰³.

⁹⁸ Ten pat, b.131, l. 127.

⁹⁹ Įsakymas 1 p. p. 1928 m. kovo 3 d. Nr. 68 // Ten pat, b. 117, l. 301.

¹⁰⁰ Įsakymas I karo apygardai. 1928 m. kovo 2 d. Nr. 2 // Ten pat, b. 115, l. 12.

¹⁰¹ Įsakymas I karo apygardai. 1928 m. birželio 6 d. Nr. 1S // Ten pat, l. 14.

¹⁰² Slaptas įsakymas 1 p. p. 1928 m. lapkričio 15 d. Nr. 7sl // Ten pat, l. 18.

¹⁰³ Įsakymas 1 p. p. 1928 m. rugsėjo 20 d. Nr. 279 // Ten pat, b. 137, l. 325.

Pulko šventė. Iš kairės: gen. ltn. Pranas Tamašauskas, ministras pirmininkas prof. Augustinas Voldemaras, gen. ltn. P. Kubiliūnas, plk. B. Dundulis. 1928 08 25

1928 m. rugsėjo mėn. pulką vėl pasiekė neramios žinios. Karinei žvalgybai pavyko gauti duomenų, kad lenkai Vilniuje sukcentravo stambias karines pajėgas, kurias bet kuriuo metu galėjo būti nukreiptos prieš Lietuvą. Apie tai krašto apsaugos ministras gen. ltn. T. Daukantas raštu informavo vidaus reikalų ministrą, prašydamas nurodymo pasienio policijai sustiprinti sienos apsaugą, tačiau pulkui imtis kokių nors specialių veiksmų nurodyta nebuvo¹⁰⁴.

1929 m. birželio mėn., po plečkaitininkų maišto, bijodamas, kad tuo nepasinaudotų lenkai ar Lenkijoje esantys plečkaitininkai, krašto apsaugos ministras įsakė pasienio apsaugos policijai į pagalbą pasiųsti kariuomenės dalinius. Birželio 20 d. I karo apygardos štabas pavedė I pėstininkų pulkui pasienio policijos rajonų viršininkų žinion Širvintose, Inturkėje ir Saldutiškyje dislokuoti po vieną pulko kautynių skyrių, vadovaujamą puskarininkio. Skyrius gerai apginkluoti. Paskirti kautynių skyriai turėjo iki birželio 24 d. būti dislokuoti nurodytose vietovėse ir perduoti pasienio policijos rajonų viršininkams. Skyrius įsakyta keisti kas 6 savaites. Be to, tą pačią dieną gautame rašto papildyme apygardos štabas įsakė pasiųstiems į pasienį kautynių

¹⁰⁴ KAM 1928 m. rugsėjo 24 d. slaptas raštas vidaus reikalų ministrui // Ten pat, b. 127, l. 1.

Mokomosios kuopos kulkosvaidžių skyrius 1928 m. (VDKM)

skyriams nesiartinti arčiau kaip 5 km iki administracinės linijos, kad skyrių pasienio policijos viršininkai jų nepradėtų naudoti paprastoms sienos apsaugos pareigoms atlikti¹⁰⁵.

Be to, pulkas, vykdydamas I karo apygardos vado nurodymą, atliko kelių Vilniaus kryptimi apžiūrą, ieškojo patogių pozicijų gynybai, įtvirtinimų rengimui, buvo nustatytos brastos per upes ir pan.

Pasiųsti į pasienį skyriai apygardos štabo nurodymu buvo atšaukti į pulką 1929 m. gruodžio 14 d.¹⁰⁶

1929 m. spalio pabaigoje pulko vadas plk. P. Dundulis išvyko mokytis į suorganizuotus Aukštesniųjų kariuomenės viršininkų kursus. Kursuose jis mokėsi iki gruodžio 21 d.¹⁰⁷

1929 metais I karo apygardos vadas gen. ltn. P. Tamašauskas pulką tikri-
no net tris kartus: balandžio 24–25 d., rugsėjo 3–4 d. ir rugsėjo 18 d. Reikia pažymėti, kad rugsėjo mėnesio patikrinimuose tikrintojai surado gana daug trūkumų. Štai keletas pastabų iš rugsėjo 18 d. patikrinimo: „Kpt. Treideriui iš dviejų batalionų kuopų senų kareivių buvo įsakyta sudaryti kuopą. Išskai-

¹⁰⁵ I karo apygardos 1929 m. birželio 20 d. raštas 1 pėst. pulko vadui // Ten pat, b. 84, l. 77, 79.

¹⁰⁶ I karo apygardos štabo 1929 m. gruodžio 14 d. raštas 1 pėst. pulko vadui // Ten pat, l. 78.

¹⁰⁷ Įsakymas I karo apygardai. 1929 m. spalio 23 d. Nr. 38 // Ten pat, b. 145, l. 548; Įsakymas 1 p. 1929 m. gruodžio 21 d. Nr. 362 // Ten pat, l. 641.

Apygardos vado vizitacija 1929 m. (VDKM)

čiąvimą darė per ilgai ir darė klaidų. Išlyginimas blogas. Bendrai kuopos komandavimas, vadovavimas ir valdymas atliktas per lėtai, be griežtumo ir energijos. 1-ojo bataliono kuopose kareiviai blogai žino statutus...

Iki lapkričio 15 d. duodu laiko pakartojimui statutų mokymo 1-ojo bataliono kuopose.

Tikrinimą kartosiu. Ta proga primenu, kad kuopų vadai daugiausia atsaikingi ir ateityje už panašų kuopų pastatymą darysiu atitinkamas išvadas.¹⁰⁸

1929 m. spalio 17 d. į pulką atvyko Karo mokyklą baigę leitenantai Pranas Totilas, Juozas Zaborskis, Jonas Jonikas. Lapkričio 16 d. į I karo apygardos štabą buvo perkeltas mjr. Eduardas Navickas, o į pulką atkeltas iš IV pėstininkų pulko kpt. Alfonsas Antanaitis. Jis buvo paskirtas 2-ojo bataliono vadu. Tačiau pulke jis tarnavo tik pusę metų. 1930 m. balandžio 30 d. jis buvo paskirtas į kitas pareigas ir iš pulko išvyko¹⁰⁹. Vietoje jo 1930 m. birželio 21 d. iš VII pėstininkų pulko buvo perkeltas kpt. Antanas Šurkus ir paskirtas 2-ojo bataliono vadu¹¹⁰.

¹⁰⁸ Slaptas įsakymas 1 p. p. 1929 m. spalio 18 d. Nr. 5sl // Ten pat, b. 115, l. 33.

¹⁰⁹ Ten pat, l. 577, 764, 886.

¹¹⁰ Įsakymas 1 p. p. 1930 m. birželio 23 d. Nr. 142 // Ten pat, b. 161, l. 35.

Grįžtant iš poligono. 1928 m. (VDKM)

Pulko vadas M. Rėklaitis
(VDKM)

1930 m. balandžio 30 d., atlikęs žadėtąjį pakartotinį pulko patikrinimą, apygardos viršininkas liko patenkintas. Pulkas gerokai pasitempė. Generolas pastebėjo tik keletą smulkių netikslumų atliekant pratimus su durtuvais¹¹¹.

1930 m. vasario 14 d. Respublikos prezidento aktu pulko vadas plk. Povilas Dundulis, jam pačiam prašant, buvo atleistas iš pulko vado pareigų. Pulko vado pareigas eiti buvo paskirtas Kėdainių apskrities komendantas plk. lt. Mikas Rėklaitis¹¹². Pulką plk. P. Dundulis plk. lt. M. Rėklaičiui perdavė 1930 m. vasario 25 d.¹¹³ Tikruoju pulko vadu M. Rėklaitis prezidento aktu buvo paskirtas 1931 m. spalio 24 d.¹¹⁴

¹¹¹ Slaptas įsakymas 1 p. p. 1930 m. gegužės 12 d. Nr. 3 sl // Ten pat, b. 115, l. 43.

¹¹² Įsakymas kariuomenei. 1930 m. kovo 17 d. Nr. 12.

¹¹³ Įsakymai 1 p. p. 1931 m. vasario 25 d. Nr. 49, 50 // Ten pat, b. 145, l. 755–756.

¹¹⁴ Įsakymas kariuomenei. 1931 m. spalio 27 d. Nr. 59.

Pasikeitus pulko vadams, buvo sudaryta pulko ūkio perdavimo-priėmimo komisija. Komisija dirbo daugiau kaip mėnesį. Buvo nustatyta gana daug pulko turto trūkumų ir neleistinių apsilaidimų. Tai buvo konstatuota slaptame 1930 m. vasario 24 d. I karo apygardos įsakyme. Apygardos vadas reikalavo, kad kaltieji padengtų padarytus trūkumus. Kaltininkams teko sumokėti apie 2000 Lt¹¹⁵.

Pulko ūkis buvo gana didelis ir sudėtingas, todėl nenuostabu, kad komisija surado įvairių pažeidimų. Taip 1930 m. gegužės 6 d. pulkas turėjo 2 gydytojus, 8 sanitarijos puskarininkius, 7 sanitarus, 3 kalvius, 10 kurpių, 13 šaltkalvių, 9 siuvėjus, 44 vežikus, 3 kepėjus, 9 virėjus, 4 trimitininkus¹¹⁶.

1930 m. kovo 31 d. pulko vadas plk. ltn. M. Rėklaitis išvyko mokytis į Vytauto Didžiojo karininkų kursų. Pulko vadu laikinai buvo paskirtas pulko vado padėjėjas plk. ltn. Antanas Pošiūnas¹¹⁷. Į pulką M. Rėklaitis grįžo 1930 m. birželio 30 d.¹¹⁸

1930 m. spalio pabaigoje į pulką atvyko nemažas būrys ką tik karo mokyklą baigusiu leitenantų. Į pulką buvo paskirti: Juozas Puknys, Stasys Kuzmickas, Karolis Adomonis, Kazys Petrulaitis, Antanas Levinas, Mečys Ingaunis, Jonas Semaška, Napoleonas Butkevičius, Vincas Šukys, Jonas Arnestauskas, Antanas Januškevičius, Vincas Sabuckis, Stasys Balčiūnas, Balys Šimkonis¹¹⁹. Spalio 6 d. pulko kapelmeisteriu buvo priimtas Stasys Kulikauskas. Jis savo kaip muzikanto karjerą pradėjo dar carinėje kariuomenėje 1894 m. Dono pėstininkų pulko muzikantų komandoje. Joje tarnavo iki 1908 m., po to pasiliko liktiniu, o nuo 1914 m. pradėjo tarnauti pulko kapelmeisteriu. Juo dirbo iki 1918 m. Nuo 1920 m. dirbo Valstybinėje spaustuvėje ir ėjo ugniagesių kapelmeisterio pareigas. Pradėjęs tarnauti pulke, pulko orkestrui sukūrė keletą maršų¹²⁰.

Pulko orkestro ne visi muzikantai buvo etatiniai ar kariai. Taip 1935 m. pulko orkestre dirbo 7 etatiniai muzikantai, 5 tikrosios tarnybos kariai ir 16 auklėtinių. Auklėtiniai buvo berniukai nuo 14 iki 18 metų amžiaus. Orkestras turėjo nepilnus du komplektus, daugiausia „Bolen Fuxs“ firmos instrumentų, nupirktų 1930 metais. Orkestro repertuarą sudarė 548 veikalai ir 120 maršų, iš jų 25 lietuviški¹²¹.

¹¹⁵ Slaptas įsakymas 1 p. p. 1931 m. vasario 24 d. Nr. 1 // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 128, l. 106.

¹¹⁶ 1 pėst. pulko žinios // Ten pat, b. 167, l. 11.

¹¹⁷ Įsakymas 1 p. p. 1930 m. balandžio 7 d. Nr. 83 // Ten pat, b. 145, l. 821.

¹¹⁸ Įsakymas 1 p. p. 1930 m. liepos 13 d. Nr. 169 // Ten pat, b. 161, l. 92.

¹¹⁹ Įsakymas kariuomenei. 1930 m. spalio 25 d. Nr. 54.

¹²⁰ Žinios apie 1 pėstininkų DLK Gedimino pulko kapelmeisterį // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 227, l. 104.

¹²¹ Žinios apie 1 pėst. DLK Gedimino pulko orkestrą // Ten pat, l. 105.

I pėstininkų pulko muzikantų komanda švenčia Velykas. 1929 m. (KAA)

Pirmoji pulko rinktinė šaudykloje. 1931 m. liepa (KAA)

1930 m. lapkričio mėn. pulkui buvo paskirtas labai rimtas išbandymas. Lapkričio 12 d. pulke buvo paskelbta bandomoji mobilizacija. Nors mobilizacijos metu ir buvo visokių nesklaidymų, tačiau apskritai pulkas mobilizaciją įvykdė¹²².

1930 m. lapkričio 23 d. minint Lietuvos kariuomenės dieną prezidentas plk. ltn. Miką Rėklaitį pakėlė į pulkininkus¹²³.

1931 m. liepos 21 d. į pulką netikėtai atvyko krašto apsaugos ministras plk. Balys Giedraitis. Pulką ministras rado vykdant užsiėmimus pagal numatytą grafiką.

Bendras ministro pulko aplankymo įspūdis – be keletu trūkumų, pulkas tvarkomas neblogai. Ministras konstatavo, kad pulkui reikia statyti naujas kareivines bei sandėlius¹²⁴.

1931 m. rugpjūčio 11 d. pulko vadas plk. M. Rėklaitis išvyko atostogų. Pulko vado pareigas laikinai perėmė Vyriausiojo štabo valdybos viršininkas gen. št. plk. Zenonas Gerulaitis. Plk. Z. Gerulaitis pulkui vadovavo iki 1931 m. spalio 10 d. Tą dieną iš atostogų grįžo pulko vadas plk. M. Rėklaitis ir vėl perėmė vadovavimą pulkui¹²⁵.

1931 m. rugsėjo 14 d. į pulką išėiti naujokų apmokymo programos atvyko net 105 kariūnai aspirantai¹²⁶.

1931 m. rugsėjo 28–29 dienomis pulkas I divizijos vado įsakymu atliko žygį maršrutu Ukmergė–Kavarskas–Anykščiai ir Anykščiai–Skiemonys–Ukmergė. Per 2 dienas pulkas atliko apie 100 km žygį. Teko eiti kalvota vietoje, iš dalies naktį. Žygis buvo atliktas tvarkingai. Susirgusių ar atsilikusių nebuvo, keletui kareivių buvo nutrintos kojos. Divizijos vadas gen. ltn. P. Tamašauskas žygį įvertino taip:

„Tas viskas parodo, kad iš mūsų jaunų kareivių esant tinkamai organizuotam lavinimui ir metodiniam įtraukimui galima padaryti puikius ištvermingus karius, kokie šiuo atveju pasirodė gediminaičiai.

Su pasigėrėjimu ir pasididžiavimu pažymiu paminėtus žygius kaip pavyzdžius ir pirmutinius savo dydžiu mūsų kariuomenėje. Iš tikrųjų panašius – per 40–50 kilometrų žygius dvi dienas iš eilės ir apsunkintomis sąlygomis labai reta kariuomenė gali padaryti.“¹²⁷

¹²² Slaptas įsakymas 1 p. p. 1930 m. lapkričio 12 d. Nr. 7sl // Ten pat, b. 115, l. 46.

¹²³ Įsakymas 1 p. p. 1930 m. gruodžio 24 d. Nr. 311 // Ten pat, b. 161, l. 542.

¹²⁴ Slaptas įsakymas 1 p. p. 1931 m. rugpjūčio 10 d. Nr. 4sl // Ten pat, b. 115, l. 55.

¹²⁵ Įsakymas 1 p. p. 1931 m. birželio 10 d. Nr. 137, 1931 m. spalio 9 d. Nr. 242 // Ten pat, b. 172, l. 307, 388.

¹²⁶ Įsakymas 1 p. p. 1931 m. rugsėjo 19 d. Nr. 223 // Ten pat, l. 350.

¹²⁷ Įsakymas 1 p. p. 1931 m. spalio 9 d. Nr. 34 // Ten pat, b. 173, l. 1.

Pulkas 100 km žygyje (VDKM)

1932 metai pulke prasidėjo ūkio viršininkų pasikeitimu. Ilgametis ūkio viršininkas plk. ltn. Juozas Plenta buvo pakeltas į pulkininkus ir pačiam prašant išleistas į atsargą. Jo vietą užėmė iš IX pėstininkų pulko perkeltas plk. ltn. Kazys Mackevičius¹²⁸. Ūkio viršininkų pasikeitimo proga sausio–kovo mėnesiais pulko ūkinę veiklą tikrino Valstybės kontrolės ir Krašto apsaugos ministerijos Revizijų departamento darbuotojai. Tikrintojai rado nemažai trūkumų, netikslumo, apsileidimo faktų. Ir nors trūkumai buvo padengti, netikslumai ištaisyti, tačiau I divizijos vadas gen. ltn. P. Tamašauskas, tiesa, po patikrinimo jau praėjus gerokai laiko, ltn. Šalovejų nubaudė 2 paromis arešto, ltn. J. Jonikui ir kpt. B. Karevičiui pareiškė papeikimus¹²⁹. 1933 m. birželio 30 d. plk. ltn. Kazys Mackevičius buvo išleistas į atsargą, ūkio viršininku liepos 24 d. paskirtas perkeltas iš II divizijos štabo mjr. Vincas Blažys¹³⁰.

1934 m. gegužės 17 d. I pėstininkų pulko 1-a kuopa buvo perkelta į stiprią VII pėstininkų Žemaičių kunigaikščio Butigeidžio pulką. I pėstininkų pulkui buvo įsakyta pulke 1-ą kuopą formuoti iš naujo¹³¹, nors iš tikrųjų ši kuopa buvo iškomandiruota į VII pėstininkų pulką kur kas anksčiau – nuo 1934 m. kovo 8 d.¹³² 1934 m. spalio 29 d. VII pėstininkų pulkui buvo perduotas sunkiųjų kulkosvaidžių būrys¹³³.

1935 m. kovo 6 d., vykdamą slapta kariuomenės vadovybės nurodymą, į VII pėstininkų pulką buvo komandiruota I pėstininkų pulko viena šaulių kuopa, vadovaujama kpt. Andriaus Ambraziejaus. Kartu su juo išvyko ltn. Pranas Šnaukšta, j. ltn. Povilas Andriūnas, vrš. Stepas Bulharauskas, vyresnieji puskarininkiai Aleksas Siniakovas, Juozas Griškevičius ir 134 kareiviai¹³⁴.

1934 m. kariuomenės vadovybė įsakė prie kulkosvaidžių kuopų suformuoti neetatinius pėstininkų pabūklų būrius, padidinti kulkosvaidžių kuopų karių skaičių. Pulkui buvo perduoti 6 automatiniai pabūklai „Oerlikon“. Tačiau, vykdydamas šį įsakymą, pulkas susidūrė su sunkumais. Kaip matyti iš 1935 m. sausio 12 d. raporto I divizijos vadui, minėtiems būriams apginkluoti kulkosvaidžių kuopose trūko pistoletų ir šautuvų, nes kulkosvaidžių kuopose taikos metu ginklai buvo numatyti tik etatiniams kariams. Panaši buvo ir ryšių komandos padėtis, nes norint pasiekti pakankamą žmonių skaičių ryšių komandoms teko papildomai skirti apie 50 karių virš patvirtintų etatų.

¹²⁸ Įsakymas kariuomenei. 1931 m. gruodžio 30 d. Nr. 71 // Ten pat, b. 173, l. 117.

¹²⁹ Įsakymas I pėst. divizijai. 1934 m. gegužės 16 d. Nr. 56 // Ten pat, b. 198, l. 296.

¹³⁰ Įsakymas 1 p. p. 1933 m. liepos 24 d. Nr. 176, 1933m. liepos 31 Nr. 184 // Ten pat, b. 189, l. 182, 188.

¹³¹ Slaptas įsakymas 1 p. p. 1934 m. balandžio 4 d. Nr. 7sl // Ten pat, b. 128, l. 213.

¹³² Slaptas įsakymas kariuomenei. 1935 m. kovo 18 d. Nr. 8s // Ten pat, b. 115, l. 135.

¹³³ Plk. M. Rėklaičio 1935 m. sausio 2 d. raštas I divizijos vadui // Ten pat, b. 221, l. 2.

¹³⁴ Slaptas 1 pėst. pulko vado 1935 m. kovo 6 d. raštas 7-ojo pėst. pulko vadui // Ten pat, l. 16.

Ginklų piramidė

įstaigas. Tačiau pučas buvo greitai nuslopintas. Iš I pėstininkų pulko šiame puče dalyvavo ltn. Napoleonas Butkevičius. Be to, rugpjūčio 18–19 dienomis, kaip prisidėję prie rengiamo pučo, buvo suimti pulko liktiniai: vrš. Juozas Simanavičius, vrš. Jonas Basijokas, vyr. psk. Jurgis Butėnas, Jonas Mikučionis, Antanas Semaška ir Antanas Banys¹³⁷.

1935 m. gegužės 25–26 d., kariuomenės vado S. Raštikio iniciatyva, Ukmergėje, kaip ir visuose kariniuose daliniuose, turėjo įvykti kariuomenės

Šiems kariams ginklai buvo imami iš tų pulko dalinių, kurie nebuvo iki galo sukomplektuoti. Toks ginklų skolinimasis tapo ne atsitiktiniu dalyku, bet sistema, o tai kenkė ginklų priežiūrai, jie greičiau susidėvėdavo. Pulkininkas prašė leisti kulkosvaidžių kuopų ir ryšių komandų karius apginkluoti karo metui skirtais ginklais, tam panaudojant 122 šautuvus¹³⁵.

Rugpjūčio pradžioje pulkas gavo dar 2 „Oerlikonus“. Pulko vadovybės nuomone, šie du pabūklai viršijo patvirtintus etatus ir juos buvo siūloma perduoti III pėstininkų pulkui¹³⁶.

1934 m. iš birželio 6 į 7 d. Kauno įguloje keletas jaunų karininkų organizavo pučą. Jų suorganizuoti kareiviai su ginklu įsiveržė į Vyriausiąjį štabą ir kitas

¹³⁵ Ten pat, b. 242, l. 6.

¹³⁶ Ūkio viršininko mjr. V. Blažio 1935-08-12 raštas Ginkluotės valdybos Tiekimo skyriui // Ten pat, l. 95.

¹³⁷ Slaptas įsakymas kariuomenei. 1934 m. birželio 7 d.; 1934 m. liepos 10 d. 1 p. p. vado plk. M. Rėklaičio raportas I pėst. divizijos vadui // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 194, l. 34.

Kariuomenės ir visuomenės suartėjimo šventė 1935 m. (VDKM)

ir visuomenės suartėjimo šventė. Pulko vadovybė parengė tikrai gerą šventės programą, tačiau viską sugadino smarkus visą gegužės 26 d. besitęsiantis lietus. Dėl jo susirinko mažai dalyvių, o kai kurios priemonės buvo atšauktos. 15–16 val. turėjo įvykti kuopos būrio taktikos pratimai, tačiau dėl lietaus jų nebuvo, nuo 16.30 iki 17.30 val. turėjusi vykti eisena, nors ir įvyko, bet buvo labai negausi, dėl lietaus neįvyko ir 20 val. numatytas iškilmingas patikrinimas¹³⁸. Vėlesniais metais šventės buvo tikrai įspūdingos.

1935 m. birželio 5 d. pulką tikrino I divizijos vadas gen. ltn. P. Tamašauskas. Patikrinimo akte pirmą kartą kaip trūkumas buvo užfiksuota tai, kad dalį užsiėmimų pulke veda puskarininkiai, kurie nėra gerai tam pasiruošę¹³⁹. Be abejo, tai buvo rimta pastaba pulko vadovybei.

Liepos pabaigoje pulką paliko keletas karininkų. Mjr. Juozas Šlepetys ir kpt. Jonas Dainius buvo perkelti tolesnei tarnybai į III pėstininkų pulką, kpt. Andrius Ambraziejus, ltn. Pranas Šmaukšta ir j. ltn. Povilas Andriūnas – į VII pėstininkų pulką¹⁴⁰.

¹³⁸ Šventės aprašymas // Ten pat, b. 227, l. 54.

¹³⁹ Slaptas įsakymas 1 p. p. 1935 m. birželio 22 d. Nr. 10sl // Ten pat, b. 115, l. 135.

¹⁴⁰ Įsakymas kariuomenei. 1935 m. liepos 20 Nr. 49.

1935 m. rugpjūčio 1 d. pulko vado padėjėjas plk. ltn. A. Pošiūnas buvo paskirtas 3-iojo bataliono vado pulko vado padėjėjo teisėmis, buvęs 3-iojo bataliono vadas mjr. I. Viršila paskirtas 2-ojo bataliono vadu¹⁴¹.

1935 m. rugsėjo 17 d. plk. Mikas Rėklaitis atleistas iš pulko vado pareigų ir paskirtas III pėstininkų divizijos vado. Pulko vado buvo paskirtas plk. ltn. Leonas Gustaitis¹⁴². Plk. M. Rėklaitis pulką plk. ltn. L. Gustaičiui perdavė rugsėjo 20 d. Tą pačią dieną plk. ltn. L. Gustaitis buvo paskirtas ir Ukmergės įgulos vadu¹⁴³.

Rugsėjo 19 d. pulke pradėjo tarnybą buvusios Vytauto Didžiojo kuopos vadas mjr. Julius Šurna. Jis buvo paskirtas eiti 1-ojo bataliono vado pareigas¹⁴⁴.

1935 m. pradžioje pulkas gavo naujus etatus Nr. 103. Pagal juos pulkas turėjo išaugti trečdaliu. Greitai pulkas gavo kur kas didesnę papildymą. Toks karių skaičiaus padidėjimas pulke sukėlė problemų, nes nebuvo kur jų sutalpinti. Liepos 27 d. pulko vadas plk. M. Rėklaitis kreipėsi į I divizijos vadą, prašydamas leisti dalį pulko perkelti į Vaitkuškio dvarą¹⁴⁵. Sutikimas buvo gautas ir po parengiamųjų darbų, 1935 m. spalio 31 d. I pulko batalionas su 1, 2, ir 3-ia kuopomis bei štabu buvo iškelti iš Ukmergės į Vaitkuškio dvarą. Iš Ukmergės išvyko ir keletas karininkų. Tai 1-ojo bataliono vadas mjr. Julius Šurna, 1-os kuopos vadas kpt. Stasys Valiušis, 2-os kuopos vadas ltn. Juozas Butėnas, 3-ios kuopos vadas kpt. Jonas Lapnickas, būrių vadai ltn. Antanas Levinas, Vincas Klinavičius, Vincas Urbutis¹⁴⁶.

1935 metais pulkas, kaip priedangos pulkas, buvo sustiprintas artilerijos grupe. Be abejo, tai sustiprino pulko pajėgumą, tačiau artileristų atvykimas į pulką turėjo ir tam tikrų neigiamų pasekmių. Kaip matyti iš pulko vado 1936 m. sausio 21 d. slapto rašto I divizijos vadui, atvykus į Ukmergę artilerijos grupei tarp pėstininkų pulko kareivių prasidėjo kalbos ir kilo atvirai reiškiamas nepasitenkinimas dėl skirtingos artileristų ir pėstininkų aprangos. Pėstininkai gėrėjosi gražiomis artileristų milinėmis, batais ir ėmė peikti savuosius dėl blogos, palyginti su artileristais, išvaizdos. Kareiviai ėmė kalbėti, kad kariuomenės vadovybė labiau rūpinasi specialiaisiais daliniais ir mažai tesirūpina pėstininkais. Artileristams tai, be abejo, kėlė pasididžiavimą ir jie į pėstininkus ėmė žiūrėti iš aukšto.

¹⁴¹ Įsakymas 1 p. p. 1935 m. liepos 20 d. Nr. 180 // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 215, l. 305.

¹⁴² Įsakymas kariuomenei. 1935 m. rugsėjo 18 d. Nr. 67.

¹⁴³ Įsakymas 1 p. p. 1935 m. spalio 1 d. Nr. 227 // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 215, l. 415.

¹⁴⁴ Įsakymas 1 p. p. 1935 m. rugpjūčio 25 d. Nr. 221 // Ten pat, l. 405.

¹⁴⁵ Ten pat, b. 247, l. 92.

¹⁴⁶ Įsakymai 1 p. p. 1935 m. spalio 22 d. Nr. 251, 1935 m. lapkričio 2 d. Nr. 255 // Ten pat, b. 215, l. 475, 488.

Plk. L. Gustaitis darė išvadą, kad tos kalbos yra pagrįstos, nes iš tikrųjų artileristai yra geriau aprenkti – pateikė konkrečių argumentų, kad pėstininkų apranga ne tik prasčiau atrodo, bet ir turi akivaizdžių trūkumų. Pulkininkas prašė divizijos vado imtis žygių, kad padėtis iš esmės pasikeistų¹⁴⁷.

1935 m. gruodžio 4 d. divizijos vadas įsakė pulke suformuoti vieną karienės parengties batalioną, kuris nuolat būtų pasirengęs išvykti ne vėliau kaip per 6 val. nuo divizijos vado įsakymo gavimo. Divizijos vado įsakyme buvo nurodyta, kad, gavus ministro įsakymą, pulko pėstininkams įlipti į traukinį Ukmergės geležinkelio stotyje, važiuotiems ir raitiems – Jonavos geležinkelio stotyje¹⁴⁸.

1936 m. kovo mėn. pulkui buvo nustatytas liktinių puskarininkių skaičius – 87, tarp jų 22 viršilos, 47 vyr. puskarininkiai ir 18 j. puskarininkių¹⁴⁹.

Nors pulko vadovybė stengėsi sudaryti kuo geresnes gyvenimo sąlygas, tačiau problemų visą laiką buvo. 1936 m. kovo 10–11 pulką tikrino I pėstininkų divizijos sanitarijos viršininkas plk. ltn. gyd. Gudelis. Jis pripažino, kad 5-os kuopos patalpos dėl drėgmės gyvenimui netinkamos. Jis pulko vadovybę įpareigojo surasti naujas ir kuopą perkelti. Sanitarijos viršininkas konstatavo, kad pulke visi praustuvai aplankstyti, surūdiję, trūksta kamščių. 3-iajame trobesyje nariai pagaminti nerūpestingai ir gulėti netinkami. Buvo pastebėta, kad kareiviai vartoja labai susidėvėjusias antklodes, todėl šalta miegoti¹⁵⁰.

1936 m. balandžio mėn. pulką paliko pulko vado padėjėjas plk. ltn. Antanas Pošiūnas, kuris krašto apsaugos ministro buvo paskirtas Šakių apskrities komendantu¹⁵¹.

1936 m. rugpjūčio 12 d. I pėstininkų divizijos vadas įsakė pulke suformuoti dviratininkų kuopą. Vykdamas divizijos vado įsakymą, 8 kuopa buvo pertvarkyta į dviratininkų kuopą. Nors divizijos vadas įsakė sudaryti dviratininkų kuopą taikos meto etatų sudėties (181 žmonių – G. S.), tačiau sudarytoje dviratininkų kuopoje buvo tik 3 karininkai, 3 liktiniai puskarininkiai ir 105 kareiviai. Priežastis buvo ta, kad pulkui Karo technikos valdyba skyrė tik 120 dviračių. Į pulko vado prašymus skirti reikiamą skaičių dviračių buvo atsakoma, kad jų nėra¹⁵².

¹⁴⁷ L. Gustaičio 1936 m. sausio 21 d. raportas I pėst. divizijos vadui // Ten pat, b. 270, l. 18.

¹⁴⁸ I divizijos vado 1935 m. gruodžio 4 d. slaptas raportas I pėst. pulko vadui // Ten pat, b. 229, l. 49.

¹⁴⁹ Slaptas įsakymas kariuomenei. 1936 m. kovo 17 d. Nr. 6 // Ten pat, b. 252, l. 12.

¹⁵⁰ Įsakymas I pėst. divizijai. 1936 m. kovo 20 d. Nr. 11 // Ten pat, b. 243, l. 182.

¹⁵¹ Įsakymas 1 p. p. 1936 m. gegužės 15 d. Nr. 117 // Ten pat, l. 220.

¹⁵² Ten pat, b. 268, l. 16, 18.

Pulko kariai rikiuotėje (KAA)

1936 m. pabaigoje, vykdant slaptą 1936 m. lapkričio 10 d. kariuomenės vado įsakymą, pulke, kaip ir kituose pėstininkų pulkuose, buvo suformuotas minosvaidžių būrys. Iš Ginklavimo valdybos pulkas gavo 4 minosvaidžius¹⁵³.

Po visų pertvarkymų, 1936 m. gruodžio 15 d. pulkas turėjo 3 batalionus, 13 kuopų ir 39 būrius. Juose tarnavo 67 karininkai, 139 puskarininkiai, 1876 kareiviai. Pulkas turėjo 768 šautuvus, 81 lengvąjį kulkosvaidį, 18 sunkiųjų kulkosvaidžių, 2 automatinius pabūklus. Pulke buvo sukaupta 3 007 734 šoviniai, 600 sviedinių automatiniams pabūklams, 515 rankinių granatų. Pulke buvo 57 vežimai, 6 lauko virtuvės, 131 arklys, iš jų 26 jojamieji¹⁵⁴.

1937 m. kovo mėn. pulko kariai kurie daliniai dalyvavo kariuomenės žiemos manevruose mėlynųjų pusėje. Nors didesnių pastabų iš manevrų vadovybės pulkas nesusilaukė, tačiau pulko vadas gen. št. plk. L. Gustaitis pulko kariais buvo nepatenkintas. Pulko vadas patikrino 6-os manevrinės kuopos veiksmus. Kuopa buvo išsidėsčiusi stabdymo veiksams Prienų – Vaikšnabrosčio dvaro ribose. Kai kurie kuopos skyriai buvo taip išsidėstę, kad prieš lengvu-

¹⁵³ 1-ojo p. p. vado 1937 m. sausio 2 d. raportas I divizijos vadui // Ten pat, f. 509, ap. 1, b. 348, l. 38.

¹⁵⁴ 1 pėst. Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino pulko sudėties žinios. 1936 m. gruodžio 15 d. // Ten pat, f. 513, ap. 1, b. 258, l. 55.

Manevrų metu (KAA)

sius kulkosvaidžius ir šaulius tebuvo vos kelių dešimčių metrų apšaudymo plotas, nors pulko vadas padėtį tikrino daugiau nei po valandos po pozicijų užėmimo. Pulkininko nuomone, nepatikrinti ugnies priemonių išdėstymo buvo neleistina, ir už aplaidumą 1 manevrinio būrio vadą nubaudė 7 paromis namų arešto, o laikinai ėjusį 5 manevrinės kuopos 1 būrio vadą likt. psk. Artūrą Bužerį – 7 paromis arešto areštinėje¹⁵⁵.

Birželio 8 d. pulko 1-ojo bataliono suvestinė kuopa, vadovaujama 1-os kuopos vado kpt. Navikevičiaus, atliko 36 km žygį. Deja, šis žygis nebuvo sėkmingas. Užsidedė ir apdegė vienas gurguolės vežimas, be to, trūko tvarkos ir drausmės. Už blogą drausmės žygio metu palaikymą pulko vadas kpt. Navikevičių nubaudė 7 paromis namų arešto¹⁵⁶.

1938 m. kovo 1 d. pulke buvo suformuotas neetatinių degazuotojų skyrius. Skyrius aprūpinimo ir vidaus tvarkos atžvilgiu buvo priskirtas prie 7-os kuopos¹⁵⁷.

¹⁵⁵ Įsakymas 1 p. p. 1937 m. kovo 9 d. Nr. 4sl // Ten pat, b. 285, l. 146.

¹⁵⁶ Slaptas įsakymas 1 p. p. 1937 m. birželio 24 d. Nr. 11sl // Ten pat, b. 221a, l. 62.

¹⁵⁷ Įsakymas 1 p. p. 1939 m. kovo 10 d. Nr. 70 // Ten pat, b. 336, l. 174.

gen. št. plk. V. Karvelis

1938 m. birželio 25 d. Vytauto Didžiojo karininkų kursų viršininkas gen. št. plk. Vladas Karvelis 5 mėnesiams buvo komandiruotas į pulką atlikti pulko vado stažuotės. Tam laikui pulko vadas plk. Leonas Gustaitis buvo komandiruotas kariuomenės štabo viršininko žinion¹⁵⁸.

Liepos 12 d. plk. V. Karvelis perėmė pulką ir buvo paskirtas Ukmergės įgulos viršininku¹⁵⁹.

Gen. št. plk. Vladas Karvelis vadovavo pulkui iki 1938 m. gruodžio 12 d. Tą dieną jis pulką vėl perdavė gen. št. plk. Leonui Gustaičiui ir išvyko kariuomenės vado žinion¹⁶⁰.

Kažkuo ypatingu penkių mėnesių plk. V. Karvelio vadovavimas pulkui neišsiskyrė. Gal tik buvo gerokai sugriežtinta drausmė ir kur kas daugiau karininkų, liktinių ir kareivių baudžiama už drausminius nusižengimus.

Plk. V. Karveliui vadovaujant pulkas visos sudėties dalyvavo 1938 m. rudens manevruose. Manevrai vyko rugsėjo 9–18 dienomis. Šiuose manevruose dalyvavo visi trys pulko batalionai, aptarnaujančios tarnybos. 38 pulko karininkai, 2275 kareiviai, 516 arklių, 16 lauko virtuvių¹⁶¹.

Pasibaigus manevrams plk. V. Karvelis I divizijos vadui pateikė plačias ir išsamias pastabas apie tai.

1938 m. spalio mėn. pulko vadas plk. V. Karvelis su pulko karininkais intensyviai žvalgė Ukmergės apylinkes. Pats pulko vadas 6 dienas kartu su adjutantu buvo išvykęs ir žvalgė Ukmergės apylinkes tikslindamas vietovę, kaip geriau atlikti priedangos užduotis. Vadas, kartu su štabo karininkais ir batalionų bei kuopų vadais, dvi dienas buvo išvykęs rekognoskuoti Šventosios upės. Batalionų vadai kartu su kuopų vadais savo ruožtu buvo išvykę po 3-4 dienas rekognoskavimo darbams. Pionierių būrio vadas atskirai 7 dienas žvalgė Šventosios rajoną¹⁶².

¹⁵⁸ Įsakymas kariuomenei 1938 m. birželio 25 d. Nr. 44.

¹⁵⁹ LCVA, f. 513, ap. 1, b. 308, l. 583.

¹⁶⁰ Įsakymas 1 p. p. 1938 m. gruodžio 12 d. Nr. 370 // Ten pat, l. 1110.

¹⁶¹ Ten pat, b. 319, l. 5–504.

¹⁶² 1 p. p. vado raportas I pėst. divizijos vadui // Ten pat, b. 330, l. 23.

Lapkričio 11, 12, 14, 21, 28, 29 ir gruodžio 1, 2, 3 dienomis pulko kariuomenės ir kariai atliko Ukmergės priedangos rinktinės uždaviniams vykdyti skirtą vietovės žvalgymą.

Buvo padaryta bendra išvada, kad Šventoji priešininko pėstininkams ir kavalerijai nesudaro rimtos kliūties, nes upėje yra daug brastų, upės dugnas neklampus, srovės greitis vidutinis¹⁶³.

1939 m. vasario 1 d. prie pulko Mokomosios kuopos I divizijos vado įsakymu buvo įsteigtas neetatinių automatinių pabūklų būrys, kuriam iškelta uždutis rengti puskarininkius visos divizijos automatinių pabūklų daliniams. Būrio vadu paskirtas 1-os kulkosvaidžių kuopos automatinių pabūklų būrio vadas j. ltn. Strikauskas, padėjėju – IV pėstininkų pulko j. ltn. Bulota.

Būriui buvo priskirtos šios mokomosios priemonės: 3 automatiniai pabūklai, 1 sunkusis kulkosvaidis su šaudymo į lėktuvus priedais, tolimatis.

Mokymo programą tvirtino I pėstininkų pulko vadas¹⁶⁴.

Vasario mėn. pulką pakartotinai tikrino divizijos sanitarijos viršininkas. Deja, pulke jis surado daug netvarkos, nešvaros, konstatavo, kad kai kuriuose padaliniuose per ankštos patalpos, pulko teritorija labai drėgna. Kareiviai, atlikdami pratimus aikštėje, susitepa, avalynė permirksta, nuo to teršiamos patalpos, nėra sąlygų išsidžiovinti drabužius ir avalynę¹⁶⁵. Dauguma sanitarijos viršininko aptiktų trūkumų buvo objektyvūs, tačiau buvo ir apsilėidimo atvejų.

Pulkas prasidėjus Antrajam pasauliniam karui

1939 m. rugsėjo 1 d. Vokietijai užpuolus Lenkiją, prasidėjo Antrasis pasaulinis karas. Jis kilo prie pat Lietuvos sienų, ir, nors Lietuva tiesiogiai nebuvo įtraukta į karo veiksmus, tačiau rugsėjo 17 d. Lietuvos vyriausybė oficialiai turėjo paskelbti dalinę mobilizaciją ir sustiprinti sienų apsaugą kariuomenės daliniais. Tačiau I pėstininkų pulkas, kaip priedangos pulkas, vos tik prasidėjus karo veiksmams ėmė šaukti į pulką atsargos karius.

Vos pakvietus rezervistus, pirmomis dienomis pulke pakriko drausmė, nes pradžioje nebuvo pagalvota apie jos užtikrinimą. Rusėjo 4 d., šeštadienį, be jokio reikalo į miestą buvo išleista labai daug pašauktų karių, jiems net neišduodant asmens ženklų ar išleidimo pažymėjimų, netvarkingai apsirėngusių. Jų buvo pilna restoranuose, nemažai gatvėse pasirodė girtų, įvyko net muštynių. Vienas pašauktas iš atsargos kareivis nepasisveikino net su

¹⁶³ 1 p. p. vado 1938 m. gruodžio 6 d. raportas I pėst divizijos vadui // Ten pat, b. 425, l. 3–11.

¹⁶⁴ Slaptas 1939 m. sausio 28 d. 1 p. p. štabo liepimas // Ten pat, b. 221R, l. 102.

¹⁶⁵ Įsakymas I pėst. divizijai. 1939 m. vasario 21 Nr. 6 // Ten pat, f. 413, ap. 1, b. 315, l. 11.

Ukmergės įgulos viršininku. Kada nepasisveikinusį įgulos viršininkas pavietė prieiti, tas peršoko per tvorą ir pabėgo.

Dėl tokio atsargos karių elgesio įgulos viršininkas iki pabėgęs kareivis neprisipažins arba nebus išaiškintas įsakė į miestą neišleisti nė vieno kareivio, kitus į miestą išleisti tik ypač svarbiais reikalais. Atsarginiams uždraudė nakvoti mieste.

Kol pulke bus atsarginių, kareivių rajone įsakė įvesti išorinius patrulius.

Įgulos budėtojams ir padėjėjams įsakė pastoviai tikrinti pastebėtus mieste kareivius, apie visus sulaikytus pranešti jam asmeniškai¹⁶⁶.

Pirmomis karo dienomis, vokiečiams puolant Lenkiją, I pėstininkų Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino pulko 1-asis batalionas, sustiprintas I artilerijos pulko 1-ąja baterija, buvo išsiųstas į Širvintų rajoną. Batalionas užėmė poziciją Zaviasų kaime palei demarkacijos liniją. Batalionui buvo įsakyta neleisti lenkų kariuomenei žygiuoti per Lietuvą Rytprūsių kryptimi kaunantis su vokiečiais Musninkų–Širvintų–Naujosios Viesos bare. Šioje pozicijoje 1-asis batalionas išbuvo beveik du mėnesius.

2-ajam pulko batalionui rugsėjo 18 d. pulko vadas įsakė būti pasirengusiam, kad per 30 min. nuo įsakymo gavimo galėtų išžygiuoti Utenos ar Ukmergės pasienio barams paremti¹⁶⁷.

Rugsėjo 18 d. įvykdžius mobilizaciją, pulkas iš taikos meto etatų visiškai persitvarkė į karo meto etatus. Buvo suformuoti nauji pulko būstinės, raitų žvalgų ir chemijos būriai, nuo rugsėjo 18 d. išformuota mokomoji kuopa¹⁶⁸.

Jau rugsėjo 18–19 d. į Vilnių įžygiavo Raudonoji armija, lenkų kariuomenės daliniai bėgo iš Vilniaus krašto, priartėjo prie demarkacijos linijos. Pulko vadas gen. št. plk. Leonas Gustaitis priimti internuotuosius įsakė plk. ltn. Ignui Viršilai. Iš visų internuotų lenkų karininkų įsakyta surinkti jų asmeninius revolverius, pistoletus ir beginklius toliau siųsti Ukmergės link, kur jiems 3-iojo bataliono kareivinėse buvo leista laikinai apsigyventi¹⁶⁹.

Rugsėjo 18 d. pulke buvo gautas Ukmergės apskrities komendanto raštas, kuriame jis nurodė visus sieną perėjusius karius siųsti jo žinion, civilius perduoti artimiausiam policijos pareigūnui. Internuotuosius aprūpinti vadovaujantis patvirtintomis „Internuotiesiems ir jų turtui priimti ir laikyti taisyklėmis“, internuotųjų arklius ir kitus gyvulius perduoti kariuomenės veterinarijos viršininkui ir elgtis pagal jo nustatytas taisykles¹⁷⁰.

¹⁶⁶ Slaptas 1939 m. rugsėjo 4 d. Ukmergės įgulos štabo raštas // Ten pat, f. 513, ap. 1, b. 362, l. 70.

¹⁶⁷ Operatyvinis įsakymas 1 p. p. 1939 m. rugsėjo 18 d. Nr. 1 // Ten pat, b. 315, l. 80.

¹⁶⁸ Ten pat, b. 338, l. 77.

¹⁶⁹ Martinionis A. Žygis į Vilnių 1939 m. spalio 27–29 d. V., Kardas, 1997, p. 222–223.

¹⁷⁰ Ukmergės apskrities komendanto 1939 m. rugsėjo 18 d. raštas Nr. 459 // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 315, l. 84.

I pėstininkų pulko saugomą demarkacijos linijos barą lenkų kariai pasiekė rugsėjo 19 d. ryte ties Porais, 6 km į pietus nuo Širvintų, ir nesipriešino internuojami¹⁷¹.

Masinis lenkų karių bėgimas į Lietuvą praktiškai baigėsi rugsėjo 26 d. Vėliau į Lietuvą per administracinę liniją pereinavo pavieniai kariai ar nedidelės jų grupelės¹⁷².

I pėstininkų pulko saugomame pasienio bare lenkų bėgimas baigėsi netgi anksčiau, nes jau rugsėjo 21 d. palei visą saugomą demarkacijos linijos barą sargybas išstatė sovietinė kariuomenė. Pulko vadas įsakė pulko dalis rugsėjo 24 d. nuo sienos atitraukti, sienos apsaugą perduodant 10-ajam pasienio apsaugos batalionui¹⁷³.

Nemažai internuotų lenkų iš pradžių buvo laikomi Ukmergėje. Įdomus, atspindintis visuotinę tendenciją Lietuvoje internuotųjų atžvilgiu, yra pulko vado plk. L. Gustaičio 1939 m. rugsėjo 21 d. slaptas įsakymas dėl santykių su internuotaisiais.

Pulko vadas rašo, kad „kartu su lenkų internavimu tenka pastebėti mūsų tarpe per daug didelį reiškimą jiems simpatijų, užuojautos ir visokių dovanų teikimą.

Nekalbant jau apie mūsų civilių žmonių šiuo atžvilgiu didelį lepšiskumą ir stoką savigarbos jausmo, tenka pastebėti karių šeimas ir net pačius karius, reiškiančius jiems per daug neužtarnautos pagarbos.

Niekas neginčija, kad žmoniškumo jausmas, kiek jis neviršija savo tautos savigarbos, turėtų būti išlaikomas. Tačiau lygiai taip pat turi būti žinoma, kad sueiti su internuotais į kažkokį tai draugiškumą tikram lietuviui visai netinka.“

Toliau pulko vadas davė kariusms keletą griežtų nurodymų:

„Reikia atkreipti dėmesį į svetimų kalbų vartojimą daliniuose, – rašoma įsakyme.–Ypač šiuo momentu griežtai įspėti ir tinkamai sudrausti visus mėginančius net viešai svetimomis kalbomis afišuotis.

Siunčiamiems į miestą patruliams ir internuotųjų palydovams tas kiekvieną kartą turi būti priminta.

Uždrausti visiems kariusms ir karių šeimoms imti bei pirkti iš internuotųjų bet kokius ginklus, šaudmenis ar daiktus.

¹⁷¹ Operatyvinis įsakymas 1 p. p. 1939 m. rugsėjo 19 d. Nr. 2 // Ten pat, l. 78.

¹⁷² Łossowski P. Internowanie żołnierzy polskich na Litwie w latach 1939–1940 // Wojskowy przegląd historyczny, 1971, Nr. 4, s. 64.

¹⁷³ Operatyvinis įsakymas 1 p. p. 1939 m. rugsėjo 24 d. Nr. 5 // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 315, l. 20.

Tuoju patikrinti visus karius, ar neturi jau prisipirkę kokių daiktų. Surastus daiktus atimti, sudaryti atimtų daiktų sąrašus ir pažymėti, kas juos buvo pirkęs ar radęs. Sąrašus pristatyti štaban.“¹⁷⁴

Tačiau pulko vadas reikalavo, kad kariai su internuotaisiais elgtųsi mandagiai, taip kaip reikalaujama elgtis su kariais. Antai j. ltn. Antaną Dutkų pulko vadas už nemandagų pasielgimą su lenkų internuotais karininkais ir pasirodymą ne visai blaiviam viešoje vietoje rugsėjo 25 d. nubaudė 5 paromis arešto¹⁷⁵.

1939 m. rugsėjo 30 d. buvo įsakyta mobilizuotus kareivius demobilizuoti. Visoms dalims, kurios dėl mobilizacijos buvo iškeltos į kitas patalpas, buvo įsakyta grįžti, paimtą iš sandėlių turtą – gražinti atgal, rekvizuotus arklius gražinti savininkams. Pulko vadas įsakė perspėti visus demobilizuojamuosius, kad jei vėl būtų paskelbta vieša mobilizacija, jei jie ir negautų kvietimo, privalo atvykti į tą patį dalinį, iš kurio buvo paleidžiami¹⁷⁶.

Įvykdžius demobilizaciją, pulkas vėl grįžo į taikos metų etatus. Spalio 10 d. buvo išformuoti chemijos ir raitųjų žvalgų būriai, spalio 16 d. – būstinės. Spalio 1 d. vėl pradėjo veikti Mokomoji kuopa¹⁷⁷.

Žygis į Vilnių

1939 m. spalio mėn., su SSRS pasirašius Vilniaus ir Vilniaus srities gražinimo Lietuvai sutartį, jai užimti buvo sudaryta Vilniaus rinktinė. Rinktinės vadu buvo paskirtas div. gen. Vincas Vitkauskas. Į pėstininkų pulkas buvo įtrauktas į šios rinktinės sudėtį, o po Vilniaus užėmimo – į Vilniaus įgulą¹⁷⁸. Pulko žygiui į Vilnių papildomai buvo paskirta 14 sunkvežimių, 1 sanitarinis ir 1 lengvasis automobilis.

1939 m. spalio 15 d. Į pėstininkų pulko vadas gavo divizijos vado div. gen. V. Vitkausko slaptą įsakymą dėl žygio į Vilnių.

Ukmergės visuomenė, sužinojusi, kad pulkas palieka Ukmergę ir perdislokuojamas į Vilnių, spalio 15 d. pulkui surengė iškilmingas palydas. Atsisveikinimo vakaras pulko karininkams buvo surengtas 20 val. prezidento Smetonos gimnazijos salėje, liktiniams puskarininkiams – 18 val. puskarininkių ramovėje¹⁷⁹.

¹⁷⁴ Slaptas įsakymas Ukmergės įgulai. 1939 m. rugsėjo 21 d. Nr. 1sl // Ten pat, b. 362, l. 73.

¹⁷⁵ Slaptas įsakymas Ukmergės įgulai. 1939 m. rugsėjo 25 d. // Ten pat, l. 74.

¹⁷⁶ Slaptas įsakymas 1 p. p. 1939 m. rugsėjo 30 d. // Ten pat, b. 189, l. 49.

¹⁷⁷ Įsakymas 1 p. p. 1939 m. spalio 18 d. Nr. 327 // Ten pat, b. 338, l. 77.

¹⁷⁸ Vilniaus kraštui užimti direktiva // Martinionis A. Žygis į Vilnių 1939 m. spalio 27–29 d., p. 85.

¹⁷⁹ LCVA, f. 513, ap. 1, b. 380, l. 140.

Reikėtų pažymėti, kad pulkas visą savo buvimo Ukmergėje laikotarpį su miesto visuomene palaikė gerus santykius. Nutilus nepriklausomybės kovoms pulkas 1923 m. apsistojo Ukmergėje ir tapo neatsiejama Ukmergės miesto ir apylinkės visuomenės dalimi. Pulkas visuomenės buvo šiltai sutiktas. Visur ir visuomet miesto bei apylinkės visuomenė gediminėnams rodydavo savo palankumą, žinoma, pulkas atsakydavo tuo pačiu.

Reikia priminti, kad kiekviena gediminėnų šventė ar pulko renginys visuomenės buvo gausiai lankomi: nuo arbatėlių pulko karininkų ar puskarininkų ramovėje iki pulko ir valstybės šventinių renginių. Į pulko rengiamas šventes suvažiuodavo žmonės ne tik iš Ukmergės miesto, bet ir iš aplinkinių vietovių.

Miesto renginiuose visada dalyvaudavo ir pulko kariai. Grieždavo pulko orkestras, apsilankydavo pulko vadovybė.

1939 m. spalio 17 d. div. gen. V. Vitkauskas išleido pasirengimo Vilniui užimti įsakymą. Spalio 20 d. I pėstininkų pulkas, palikęs Ukmergėje nedidelę apsaugą paliktam turtui, su visomis tiekimo tarnybomis atvyko į Širvintų miestelį laukti įsakymo žygiuoti į Vilnių. Ukmergėje liko pulko 9 kuopa, vadovaujama karininkų kpt. Prano Aleknavičiaus, leitenantų Vytauto Kazio Gončio ir Klemenso Baltoko, jaunesniųjų leitenantų Antano Račinsko, Vinco Žaliaduonio, Vitalijaus Ramoškos ir Jono Navako¹⁸⁰.

Širvintose kareiviai buvo apgyvendinti pas gyventojus, nakvojo klojimuose ant šieno. Dienos metu vyko užsiėmimai, buvo kartojamas Drausmės statutas, aiškinami aukštesniųjų vadų įsakymai dėl žygio į Vilnių, klausomasi orkestro grojamų maršų, dainuojamos dainos. Maitino pulko lauko virtuvės. Atrodytų, kad vyko normalus pulko kasdienis gyvenimas. Spalio 27 d. pulkas sulaukė įsakymo pradėti žygį.

Prie demarkacijos linijos atvyko Sovietų Sąjungos kariuomenės atstovai. Po trumpos ceremonijos buvo uždegtos du dešimtmečius Lietuvą skyrusios nuo Vilniaus šiaudinės gairės, perpjautas ant Širvintų–Maišiagalos vieškelio esantis buomas. Pasigirdo div. gen. V. Vitkausko komanda „Į Vilnių marš“. I pėstininkų pulko orkestrui užgrojus maršą, 9 val. 20 min. Lietuvos kariuomenės dalys pajudėjo Vilniaus link. I pėstininkų pulkas žygiavo Maišiagalos – Vilniaus kryptimi. Vakare buvo apsistota nakvynei netoli Maišiagalos. Čia prie pulko prisijungė 1-asis pulko batalionas, kuris buvo pasiūstas sustiprinti sienos ir internuoti sovietų ir vokiečių triuškinamos Lenkijos kariuomenės likučius, perėjusius į Lietuvą.

¹⁸⁰ 1939 m. gruodžio 15 d. plk. L. Gustaičio raštas I divizijos vadui // Ten pat, b. 409, l. 5.

Įsakymas

1. pėstininkų Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino pulkas
№. 338.

Mairiogala, 1939 metų spalio mėnesio 27 diena.
Priklausantis sritis.

§ 1.

Šiandien, 0920 v., pulkas peržengė buv. administracijos linijas, dvylika metų iškyrusią parągtąją Vilnių ir Vilniaus kraštą nuo nepriklausomos Lietuvos, ir įėjo atva-
dustom Vilniaus sritim.

Gen. štabo pulkininkas [parašas]
Pulko Vadas.

Lietuvos kariuomenė į Vilnių įžengė spalio 28 d. 12 val. 15 min. iš trijų miesto pusių. Pirmieji į Vilnių per Žaląją tiltą įžengė I pėstininkų Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino pulko kariai, nes jis prieš 20 metų Vilniuje pradėjo savo istoriją. Karius sutiko milžiniškos džiaugsmo ir entuziazmo ovacijos. Kariams po kojų buvo metamos gėlės. Voros priešakyje ant žirgo įėjo rinktinės vadas div. gen. Vincas Vitkauskas. Pulkas toliau žygiavo šv. Jurgio prospektu, A. Mickevičiaus, vėliau Gedimino gatvėmis.

Tai buvo oficialus kariuomenės įžengimas. Tačiau neoficialiai pirmasis į Vilnių išygiavo I pėstininkų pulko inžinerijos būrys. Būrio kariai patikrino, ar neužminuoti tiltai. Patikrinę tiltus, pulko inžinieriai grįžo atgal ir oficialiai į Vilnių įžengė jau su pulko kariais¹⁸¹.

Vilniuje pulkas 15 val. 30 min buvo dislokuotas Šnipiškėse prie Žaliojo tilto. Teritorija buvo aptverta vielų tvora ir padalyta į dvi dalis. Vienoje pusėje įsikūrė pulko kariai, kitoje dar tebebuvo pasilikę raudonarmiečiai¹⁸².

¹⁸¹ Martiniūnas A. Žygis į Vilnių 1939 m. spalio 27–29 d., p. 238.

¹⁸² Ten pat, p. 200.

Isakymas

I. pėstininkų Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio Gedimino pulkui
 № 339.
 Vilnius, 1939 metų spalio mėnesio 28 diena.
 Rikiuotės rėtis.

§ 1.

Siaandien pulkas išėngė atvaduoti ir
 Lietuvos sostinėn Vilniun ir 1830. a. pristo-
 jo bus. 3. SAP kareivinėse ir kareivinėse prie
 Galiojo Gilto / Ukmergės gatvėje /
 Gen. štabo pulkininkas / Pulko Vadas.

Spalio 29 d. I pėstininkų pulkui buvo suteikta didžiulė garbė Gedimino pilies bokšte iškelti Lietuvos vėliavą. Kariuomenės daliniai išsirikiavo Katedros aikštėje. 9 val. 40 min. atvyko Vilniaus rinktinės vadas su savo štabu, pasisveikino su išrikiuotais daliniais.

9 val. 45 min. I pėstininkų pulko kuopa ir pulkų vėliavos nužygiavo ant Gedimino kalno ir išsirikiavo prie bokšto. Lygiai 10 val. komanduojantis iškilimėms sukomandavo „Trimitas vėliavai pakelti“. Trimitininkas išėjo iš rikiuotės, atsistojo šalia komandujančio vado (5 žingsniai į kairę) ir sutrimitavo. Esąs Gedimino kalne dalinys pasirengė kelti vėliavą, o jo trimitininkas pakartojo trimitą. Suskambo komanda: „Ginklu gerbk“ ir orkestrui grojant Gedimino maršą stiebu išdidžiai pakilo Lietuvos trispalvė. IV artilerijos pulko batalionas saljutavo 21 patrankų šūviu, o Vilniaus miesto bažnyčiose suskambo visi varpai. Vėliavą kėlė I pėstininkų pulko vadas, pulko vienas karininkas, puskarininkis ir eilinis. Vėliavą pakėlus, orkestras nutraukė maršą ir sugrojo Lietuvos himną. Varpai skambėjo tol, kol šaudė patrankos. Po vėliavos pagerbimo garbės kuopa, palikusi prie vėliavos garbės sargybą, nulipo nuo kalno į Katedros aikštę ir stojo į bendrą rikiuotę¹⁸³. I pėstininkų

¹⁸³ Vėliavos pakėlimo Gedimino kalne Vilniuje iškilnių programa // Ten pat, p. 144–145.

Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino pulko vadas gen. št. plk. L. Gustaitis Vilniaus rinktinės vadui raportavo:

– Pakėliau vėliavą Gedimino kalne, pastačiau garbės sargybą ir pabrėžiau, kad kol Gedimino pulkas yra Vilniuje, tol trispalvė vėliava čia laisvai plėvėsuos¹⁸⁴.

Lapkričio 15–16 d. pulko kariams teko dalyvauti sovietinei kariuomenei užimant paskirtas stovyklas Lietuvoje. Pulku buvo paskirta saugoti žygiuojančią SSRS kariuomenę Vilniaus mieste, taip pat kelią iš Vilniaus į Alytų nuo Vilkpėdės kryžkelės Vilniuje per Trakus, Rūdiškes, Onuškę, Dusmenis, Alytų. Sovietinės kariuomenės žygis buvo vykdomas be nakvynės, su pertraukomis poilsiu.

Vilniaus mieste žygiuojančios sovietinės kariuomenės apsaugai buvo paskirtos 1, 4, 5 kuopos, vadovaujamos mjr. Viliuško. Mieste, nuo lapkričio 14 d. 23 val. iki lapkričio 15 d., gatvėse ir prie tų gatvių artimiausiuose skersgatviuose bei skveruose, visur kur žygiavo sovietinė kariuomenė, vengiant galimų provokacijų bet koks judėjimas, tiek važiuotų, tiek pėsčių asmenų, buvo uždraustas. Gatvės privalėjo būti absoliučiai tuščios, išskyrus karius ir policininkus. Apsauga buvo išstatyta lapkričio 14 d. 23 val.

Prie kiekvieno skersgatvio iš abiejų pusių buvo pastatyti 2-3 karių postai, o šalutinėse gatvėse prie skersgatvių – 2 karių postai. Stambesnių gatvių sankryžose buvo 4-5 karių postai, kurie buvo ginkluoti ir kulkosvaidžiais. Tose gatvėse, kuriomis žygiavo sovietinė kariuomenė, abiejose pusėse šaligatviais vaikščiojo patruliai.

Postams ir patruliams buvo iškelti uždaviniai:

1. Uždrausti tomis gatvėmis ir šaligatviais, kur žygiuos SSRS kariuomenė, bet kokią gyventojų judėjimą.
2. Uždrausti gyventojams rinktis ir stebėti sovietinės kariuomenės žygiavimą.
3. Uždrausti fotografuoti SSRS karius.
4. Stebėti, kad nepasirodytų nepalankių SSRS kariuomenei šūkių bei kitų provokacinių išsišokimų. Jei tokių būtų, buvo įsakyta tuojau kalnus suimti ir perduoti karo komendantui.
5. Uždrausti gyventojams žiūrėti pro langus.

Majorui Valiuškiui į pagalbą buvo priskirtas tankų dalinys. Jis turėjo suitelkti tuometinėje J. Pilsudskio aikštėje.

Kelią nuo Vilkpėdės sankryžos iki buvusios demarkacijos linijos buvo paversta saugoti 8-ai pulko kuopai.

¹⁸⁴ Ten pat, p. 171.

Viso žygio kelio maršrutu gyvenvietėse ir prie stambesnių tiltų buvo paskirti 4-5 karių, o kai kur ir didesni patruliai. Jie buvo išstatyti lapkričio 15 d. 6 val. ryte. Nepaskirti į postus kariai patruliuo žygio maršrute nustatytais keliais tarp gretimų postų.

Sovietinės kariuomenės žygis prasidėjo lapkričio 15 d. 8 val. iškilminga ceremonija, kuri vyko 3 km nuo Vilniaus Panerių kelyje (į pietvakarius nuo Vilniaus). Ceremoniaiui vykdyti SSRS kariuomenė paskyrė mjr. Belevą, Lietuva – mjr. Kundrotą. Iš Lietuvos pusės ceremoniale dalyvavo I pėstininkų pulko orkestras ir Mokomoji kuopa, vadovauja mjr. Šiurnos.

8 val. SSRS kariniai daliniai paleido galingą signalinių raketų seriją. Pasi- girdo komanda „ramiai“. I pėstininkų pulko orkestras sugrojo SSRS himną, sovietinis karinis orkestras – Lietuvos. Baigus groti himnus, SSRS karinis atstovas ir Lietuvos karinis atstovas div. gen. E. Adamkavičius pradėjo žygiuoti vienas į kito pusę ir susitikę specialiai parengtuose vartuose vienas kitam paspaudė rankas. Po to abu priėjo prie išrikiuoto sovietinio karinio dalinio ir pasisveikino. E. Adamkavičius pasveikino sovietinį karinį dalinį įvykdžius susitarimą dėl SSRS kariuomenės įvedimo į Lietuvą. Atsakyta buvo SSRS artilerijos baterijos 21 „Tautų saliuto“ serija. Pasibaigus saliutui, SSRS ir Lietuvos kariniai atstovai priėjo prie išrikiuotos I pėstininkų pulko Moko- mosios kuopos ir išklausė sovietų atstovo pasveikinimą. Lietuvos artilerijos baterija atsakė 21 „Tautų saliuto“ šūviu.

Pasibaigus sveikinimams, Lietuvos karinis dalinys buvo nuvestas nuo ke- lio, karinis orkestras grojo maršus, o sovietinė kariuomenė pradėjo žygiuoti Alytaus link¹⁸⁵.

Pulkas Vilniuje

Pasibaigus iškilimams, pulkas pradėjo kurtis naujoje vietoje. Gyvenimas pamažu ėmė grįžti į kasdienes vėžes. Nuo 1939 m. gruodžio 1 d. Vilniaus įgulos vadas leido karininkams ir liktiniams puskarininkiams atsivežti į Vil- nių šeimas. Jas, saugumo sumetimais, įsakė apgyvendinti karinių dalinių ar įstaigų teritorijose¹⁸⁶.

1940 m. sausio 10 d. prezidento dekretu pulką paliko pulko vadas gen. št. plk. Leonas Gustaitis. Jis buvo paskirtas I pėstininkų divizijos štabo virši- ninku. Pulko vadu paskirtas plk. ltn. Antanas Šurkus. Plk. L. Gustaitis pulką

¹⁸⁵ 1 p.p. nurodymai Dėl žygio apsaugos ir iškilmių SSRS kariuomenės dalims žygiuojant į nuo- latines stovyklas Lietuvoje // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 189, l. 36.

¹⁸⁶ Įsakymas 1 p. p. 1939 m. gruodžio 4 d. Nr. 384 // Tėn pat, b. 338, l. 232.

plk. ltn. A. Šurkui perdavė sausio 24 d. Vasario 16 d. plk. ltn. A. Šurkui buvo suteiktas pulkininko laipsnis¹⁸⁷.

Sausio 12 d. prezidento dekretu į atsargą išleistas ilgametis pulko medicinos tarnybos viršininkas plk. ltn. gyd. Otto-Adolfas Pattas¹⁸⁸. Vilniaus įgulos ligoninę ir pulko sanitarijos dalį jis perdavė iš IX pėstininkų pulko atsiųstam sanitarijos gydytojui mjr. Kaziu Nasvyčiui¹⁸⁹.

Sausio 12 d. iš V pėstininkų pulko buvo perkeltas mjr. Ignas Mikučionis. Jis buvo paskirtas 1-ojo bataliono vadu¹⁹⁰.

1940 m. sausio mėnesį pulkas buvo sustiprintas perkeliančiais jį tarnauti karius iš kitų pulkų. Antai nuo sausio 13 iki 22 d. į pulką atvyko 877 kareiviai: iš V pėstininkų pulko 100, iš VI – 200, iš VII – 198, iš IX – 180, iš III – 99, iš IV – 100¹⁹¹.

Vasario 19 d. iš Ukmergės, perdavusi visą turėtą pulko turta, į nuolatinę dislokacijos vietą į Vilnių atvyko 9 kuopa, vadovaujama kpt. P. Aleknavičiaus. Kovo 1 d. į pulką atvyko mjr. Ignas Mikučionis, taip pat metams stažuotis vadovu atsiųstas gen. št. mjr. Vytautas Bulvičius. Jis kovo 22 d. buvo paskirtas 1-ojo bataliono vadu¹⁹².

1940 m. vasario 16 d. pulkas dalyvavo Lietuvos nepriklausomybės dienos renginiuose Vilniuje. Pulko garbės sargyba, sudaryta iš 2-ojo bataliono karių, buvo pasiųsta į geležinkelio stotį dalyvauti Lietuvos ministro pirmininko sutikime. Pulkas dalyvavo pamaldose Vilniaus katedroje, 12 val. vykusiame parade dalyvavo pulko orkestras ir 1-asis bei 2-asis batalionas. Pulko vėliava su vėliavos būriu ir 3-iasis batalionas dalyvavo Rusų kapinėse vainikų padėjimo ceremonijoje¹⁹³.

1940 m. balandžio 22 d. krašto apsaugos ministras ir kariuomenės vadas išleido įsakymą, kad gegužės 1 d. kareiviams, kurie ištarnavo 18 mėn. tikroje karo tarnyboje, tarnybos laikas pratęsimas iki atskiro nurodymo¹⁹⁴. Tą pačią dieną pasikeitė I divizijos vadai. I divizijos vadu buvo paskirtas brig. gen. Jonas Černius.

1940 m. gegužės 1 ir 3 dienomis Vilniuje buvo laukiama priešvalstybinio lenkiško gaivalo išsišokimų ir provokacijų. Rengiamasi buvo rimtai, buvo

¹⁸⁷ Įsakymas 1 p. p. 1940 m. vasario 27 d. Nr. 64 // Ten pat, l. 204.

¹⁸⁸ Ten pat, b. 386, l. 58, 97.

¹⁸⁹ Ten pat, l. 57, 79.

¹⁹⁰ Įsakymas 1 p. p. 1940 m. sausio 30 d. Nr. 32 // Ten pat, b. 386, l. 97.

¹⁹¹ 1940 m. sausio 22 d. raštas I pėst. divizijos štabo viršininkui // Ten pat, b. 398, l. 8.

¹⁹² Ten pat, b. 386, l. 241, 256, 363.

¹⁹³ Lietuvos Nepriklausomybės 22 metų sukaktuvių paminėjimo vasario 16 d. įsakymas // Ten pat, b. 395, l. 310.

¹⁹⁴ Įsakymas kariuomenei. 1940 m. balandžio 22 d. Nr. 36.

numatyta, kad gali prirėkti pavartoti ir kariuomenę. I pėstininkų pulkui buvo įsakyta būti pasirengusiam, esant reikalui, malšinti galimas riaušes. Pulke gegužės 1 ir 3 d. kovinėje parengtyje buvo laikoma 3-iojo bataliono dviratininkų kuopa. Balandžio 30 – gegužės 5 d. buvo sustiprintos sargybos, skiriant po lengvąjį kulkosvaidį su kulkosvaidžių tarnybomis (4 kariai), padvigubintas patrulių skaičius. Pulke budėti skirta po du karininkus, be reikalo kariai į miestą neišleidžiami, užsiėmimai vyko tik pulko teritorijoje¹⁹⁵. Tačiau kariuomenės neprirėkė.

Pulkas Lietuvą okupavus Sovietų Sąjungai

1940 m. birželio 15 d. Lietuva buvo okupuota sovietinės kariuomenės. Melagingai apkaltinus Lietuvos vyriausybę 1939 m. spalio 10 d. sutarties nesilaikymu, ultimatyviai pareikalauta įsileisti į Lietuvą „pakankamai gausius“ sovietinius karinius dalinius. Okupantams Lietuvos kariuomenė nepasipriešino, nors tam ji buvo rengiama dvidešimt metų. Matyt tai buvo likimo ironija, nes birželio 15-ą naujai pašaukti pulko kareiviai davė priesaiką ir pulke buvo paskelbta šventinė diena¹⁹⁶.

Prasidėjus okupacijai, iš atostogų buvo atšaukti visi pulko karininkai. 1940 m. birželio 24 d. pulkas buvo iškraustytas iš kareivinių Šnipiškėse. Šias kareivines užėmė sovietinė kariuomenė. Birželio 24 d. pulko vadas įsakė pulkui iki birželio 27 d. persikelti į Antakalnio kareivines. Perduoti kareivines sovietų kariuomenei buvo sudaryta komisija, vadovaujama mjr. V. Bulvičiaus. Nariais paskirti kpt. V. Ikamas ir ltn. Baltrušaitis. Išsikelti taip pat buvo įsakyta ir karininkams iš jų užimamų tarnybinių patalpų Šnipiškių rajone. Karininkams naujas gyvenamas plotas nebuvo suteiktas, todėl jiems leista apsigyventi privačiai¹⁹⁷.

Liepos 1 d. „Lietuvos liaudies vyriausybė“ pakeitė Vidaus tarnybos statutą. Pagal jį vakarinio patikrinimo metu buvo uždrausta giedoti ir kalbėti maldas¹⁹⁸.

1940 m. liepos 2 d. „Lietuvos liaudies vyriausybės“ nutarimu Lietuvos kariuomenė buvo pavadinta „Liaudies kariuomene“. Tą dieną buvo įsteigtas Propagandos skyrius, iš tarnybos atleisti visų tikybų karo kapelionai, vietoj jų įsteigtas politinių vadovų institutas. Pulkos karo kapelionas Kazimieras Pu-

¹⁹⁵ Slaptas įsakymas 1-ajam pėstininkų pulkui. 1940 m. balandžio 29 d. Nr. 6sl // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 362.

¹⁹⁶ Įsakymas 1 p. p. 1940 m. liepos 4 d. Nr. 195 // Ten pat, b. 386, l. 242.

¹⁹⁷ Įsakymas 1 p. p. 1940 m. birželio 24 d. // Ten pat, b. 166, l. 3.

¹⁹⁸ Įsakymas 1 p. p. 1940 m. liepos 3 d. Nr. 194 // Ten pat, b. 386, l. 236.

kėnas remiantis šiuo nutarimu iš tarnybos buvo atleistas liepos 10 d.¹⁹⁹

Liepos 2 d. I pėstininkų divizijos vadas, remdamasis krašto apsaugos ministro įsakymu, nurodė, kad kariams laisvu nuo tarnybos metu leidžiama dalyvauti politiniame gyvenime. Kadangi karinėse dalyse spaudos gaunama per mažai, divizijos vadas teorinių pamokų sąskaita įsakė kas antrą dieną po tris valandas skirti švietimo pamokoms. Jose skaityti vyriausybės narių pasakytas svarbesnes kalbas, įdomesnius straipsnius, žinias ir t. t. Ypatingą dėmesį atkreipti „į mūsų sąjungininkės SSRS ir Lietuvos liaudies kariuomenių gerų santykių palaikymą, drausmę ir susiklausymą“.²⁰⁰

Liepos 8 d. I pėstininkų pulko politiniu vadovu buvo paskirtas Stasys Savickas²⁰¹. Tačiau jis praktiškai nepradėjo darbo pulke, nes liepos 11 d. jis iš I pėstininkų pulko politinio vadovo pareigų buvo atleistas ir paskirtas I artilerijos pulko politiniu vadovu. I pėstininkų pulko politiniu vadovu buvo paskirtas Jonas Grižas²⁰².

Liepos 10 d. pulko kariai buvo nuvesti į mitingą Napoleono aikštėje. Kaip matyti iš liepos 12 d. I pėstininkų divizijos vado brig. gen. J. Černiaus rašto, mitingo metu kai kurie kareiviai reiškė nedraugiškus šūkius sovietinės kariuomenės adresu. Gana aktyvūs buvo I pulko kariai, todėl divizijos vadas Vilniaus miesto ir apskrities viršininko prašė „diversantus“ išaiškinti ir nubausti²⁰³.

1940 m. liepos 12 d. pulkas gavo divizijos vado brig. gen. Jono Černiaus ir politinio vadovo Alf. Matulionio pasirašytą telefonogramą, kurioje pulko vadovybei buvo įsakyta išleisti visus kareivius į ruošiamus mitingus, skirtus rinkimams į „Liaudies seimą“. Mitinguose kareiviai turėjo laikytis karinės drausmės. Visiems kareiviams sudaryti galimybes iki rinkimų į „Liaudies seimą“ susipažinti su Darbo Lietuvos sąjungos rinkimų platforma²⁰⁴.

Liepos 15 d. plk. A. Šurkus iš pulko vado pareigų buvo atleistas ir išleistas į atsargą. Pulko vadu paskirtas plk. lt. Aleksandras Andriušaitis. Perdavimas įvyko labai greitai ir jau kitą, t. y. liepos 16 d., pulko vado pareigos buvo perduotos, o liepos 18 d. plk. Antanas Šurkus išvyko²⁰⁵.

Pulko padėties pasikeitimai, aktyvus siekimas jį subolševikinti sukėlė nesutarimus tarp lietuvių kareivių ir aktyviai bolševikuojančių žydų bei kitų tautybių kareivių. Teko įsikišti net divizijos vadui. Divizijos vadas brig. gen. J. Černiaus liepos 12 d. įsakyme Vilniaus įgulai pažymėjo, kad paskutinėmis

¹⁹⁹ Įsakymas 1 p.p. 1940 m. liepos 17 d. Nr. 214 // Ten pat, l. 317.

²⁰⁰ Liepos 2 d. telefonograma // Ten pat, l. 238.

²⁰¹ Įsakymas liaudies kariuomenei. 1940 m. liepos 8 d. Nr. 82.

²⁰² Įsakymas liaudies kariuomenei. 1940 m. liepos 12 d. Nr. 87.

²⁰³ LCVA, f. 513, ap. 1, b. 362, l. 14.

²⁰⁴ Telefonograma Nr. 14395 // Ten pat, b. 166, l. 11.

²⁰⁵ Ten pat, b. 386, l. 312, 326, 348–349.

dienomis Vilniaus iguloje „pasitaikė neleistinių pasakymų iš pusės kareivių prieš civilius gyventojus ir dargi kitos tautybės kareivius“. Divizijos vadas I pėstininkų pulko 2-os kulkosvaidžių kuopos eilinių Bronių Lekavičių už tai, kad eiliniam Levinui už netinkamus žodžius trenkė į veidą, nubaudė 15 parų arešto, eilinių Juozą Džemeraiką, kartu su B. Lekavičiumi panaudojusį smurtą prieš kitos tautybės asmenį, nubaudė 20 parų arešto²⁰⁶.

Liepos 21 d. pulko politinio vadovo įsakymu visas pulkas, dalyvaujant pulko orkestrui, buvo išvestas į mitingą-demonstraciją Lukiškių aikštėje. Vakare pulko kariai organizuoti grupėmis buvo vedami į Vilniaus miesto aikštėse vykusius „liaudies pasilinksminimo-džiaugsmo mitingus“²⁰⁷.

1940 m. liepos 23 d. kariuomenės vadas įsakė performuoti IX pėstininkų pulką du to pulko batalionus perkeltiant į I ir II pėstininkų pulkus, o į IX pėstininkų pulką perkeltiant po vieną batalioną iš minėtų pulkų.

1940 m. liepos 24 d. iš pulko 3-ios 5-os, 9-os ir 2-os kulkosvaidžių kuopų suformuotas batalionas buvo perduotas IX pėstininkų pulkui, dislokuotam Švenčionėliuose. Batalionas liepos 24 d. paliko Vilnių. Liepos 25 d. į pulką atvyko IX pėstininkų pulko 1-asis batalionas²⁰⁸. Atvykusio bataliono vadu buvo paskirtas kpt. J. Osinas.

Liepos 24 d. pulko kariams buvo nuimti antpečiai, laipsnių pažymėjimus persegant ant apykaklės, o liepos 25 d. įsakyta vakarinio patikrinimo metu vietoje himno giedoti Internacionalą²⁰⁹.

Liepos 25 d. įsakymu Liaudies kariuomenei įsakyta Liaudies kariuomenės dalių ir įstaigų, pavadintų Lietuvos kunigaikščių bei kitų asmenų vardais, toliau tais vardais nebevadinti. Tačiau pulko oficialus pavadinimas liko I pėstininkų pulkas²¹⁰.

Rugpjūčio 1 d. pulke buvo labai sustiprintas politinių vadovų institutas. Į pulką buvo paskirta net 15 politinių vadovų²¹¹.

Rugpjūčio 4 d. Liaudies kariuomenės politinio vadovo įsakymu pulkas buvo išvestas į Lukiškių aikštę į organizuotą „džiaugsmo manifestaciją“ dėl Lietuvos įjungimo į SSRS. Pulką įsakyta vesti organizuoti, grojant orkestrui. Ta pačia proga įsakyta pulko pastatus iliuminuoti ir iškelti raudonas vėliavas²¹².

1940 m. rugpjūčio 7 d. pulke buvo įvestas kreipinys „draugas“.

²⁰⁶ Įsakymas 1 pėst. p 1940 m. rugpjūčio 16 d. Nr. 213 // Ten pat, l. 313.

²⁰⁷ 1 p. p. politinio vadovo nurodymas // Ten pat, b. 395, l. 175.

²⁰⁸ Slaptas įsakymas 1 p. p. 1940 m. rugpjūčio 1 d. Nr. 7sl // Ten pat, b. 186, l. 200; Raštas Kariuomenės štabo Rikiuotės skyriaus viršininkui // Ten, pat, b. 394, l. 16, 17.

²⁰⁹ Kariuomenės štabo viršininko 1940 m. liepos 23 d. telefonograma // Ten, b. 404, l. 104.

²¹⁰ Įsakymas liaudies kariuomenei. 1940 m. liepos 25 d. Nr. 98.

²¹¹ Įsakymas liaudies kariuomenei. 1940 m. liepos 31 d. Nr. 106.

²¹² 1940 m. rugpjūčio 3 d. telefonograma // LCVA, f. 513, ap. 1, b.404, l. 107.

1940 m. rugpjūčio 15 d. pulko vadas, vykdydamas slaptą įsakymą, iš 7-os kuopos ir Pionierių būrio suformavo atskirą dalinį – I pėstininkų pulko Darbo kuopą. Kuopos vadu buvo paskirtas ltn. V. Klinavičius. Kuopai dar buvo priskirti j. ltn. J. Kamičaitis, j. ltn. Leipus, ltn. V. Kanclvyčius, 6 puskarininkiai ir 100 kareivių, kurie buvo pavadinti darbininkais. Kuopai buvo pavesta karo aerodromo nutūpimo aikštelės statyba.

Kuopa rugpjūčio 17 d. išvyko į Varėną ir buvo priskirta Aerodromų statybos bataliono 12-ai inžinerinei kuopai. Kuopa darbus baigė rugpjūčio 31 d. ir buvo gražinta į pulką²¹³.

Rugpjūčio 24 d. I pėstininkų divizijos vadas įsakė iš I pulko kareivių sudaryti antrąjį 100 karių aerodromų statybos dalinį – darbo kuopą – ir jį nusiųsti į Parubaneko (Kirtimų) aerodromą sovietų kariuomenės mjr. Maslovo žinion. Vykdamas įsakymą tokia kuopa buvo sudaryta. Kuopos vadu buvo paskirtas 2-os kuopos vadas kpt. J. Kubiliūnas. Į ją paskirti jaunesnieji leitenantai V. Žaliaduonis ir Liauba. Rugpjūčio 27 d. kuopa nuvyko į minėtą aerodromą²¹⁴.

Tą pačią rugpjūčio 24 d. buvo gauta informacija, kad išformuotos Karo policijos mokyklos 1 prieššarvinė kuopa perkeliama į I pėstininkų pulką ir iki rugpjūčio 29 d. atvyks į pulką²¹⁵.

1940 m. rugpjūčio 31 d. pulke tarnavo 1432 kareiviai, 56 liktiniai puskarininkiai, 25 liktiniai puskarininkių kandidatai, 22 civiliniai tarnautojai ir 64 karininkai, iš jų 1 pulkininkas, 2 pulkininkai leitenantai, 2 majorai, 11 kapitonų, 26 leitenantai, 22 jaunesnieji leitenantai.²¹⁶

Lietuvos okupacija, įvairiausi nelogiški pertvarkymai pulke neigiamai veikė karių drausmę, jų sąmoningumą. Maždaug nuo rugpjūčio pradžios, kaip matyti iš įsakymų, pulke labai pablogėjo drausmė. Vadas dėjo visas įmanomas pastangas drausmei atkurti, tačiau beprasmiškai. Kiekviename įsakyme pulkui buvo skelbiamos nuobaudos kariams už karinės drausmės nesilaikymą, už savavališkus pasitraukimus iš pulko, tačiau padėtis dėl to negerėjo.

Rugpjūčio 28 d. visi laisvi nuo tarnybos pulko karininkai I divizijos vado brig. gen. J. Černiaus įsakymu 19 val. turėjo dalyvauti įgulos karininkų ramovėje organizuotoje paskaitoje-mitinge „ryšium su LSSR aukščiausiosios Komisarų Tarybos išrinkimu ir Stalino konstitucijos priėmimu“²¹⁷.

Likvidavus Lietuvos kariuomenę ir jos likučius įjungus į Raudonosios

²¹³ Ten pat, b. 248, l. 3–5.

²¹⁴ Ten pat, b. 394, l. 28–29, 43.

²¹⁵ 1940 m. rugpjūčio 24 d. I pėst. divizijos raštas // Ten pat, l. 42.

²¹⁶ Pulko suvestinės žinios // Ten pat, b. 400, l. 4–35.

²¹⁷ I pėst. divizijos vado gen. J. Černiaus 1940 m. rugpjūčio 28 d. telefonograma // Ten pat, b. 404, l. 111.

armijos 29-ąjį šaulių teritorinį korpusą, I pėstininkų pulkas gavo 234 šaulių pulko numerį²¹⁸ ir į jį nuo rugsėjo 16 d. perkelta visa buvusio I pėstininkų pulko vadų, politinių vadovų ir kovotojų sudėtis²¹⁹.

Rugsėjo 17 d. pulko likvidavimo darbams buvo sudaryta komisija. Pirminku buvo paskirtas pulko vadas gen. št. plk. ltn. A. Andriušaitis. Į komisiją buvo įtrauktas ūkio viršininkas plk. ltn. Blažys ir dar 43 karininkai bei kariai²²⁰.

Viso turto išsami apyskaita buvo sudaryta rugsėjo 20 d. Rugsėjo 21 d. visas I pėstininkų pulko turtas perėjo 234 šaulių pulko žinion²²¹.

1940 m. spalio 26 d. pulko vadas gen. št. plk. ltn. A. Andriušaitis pasirašė šį paskutinį pulko įsakymą.

„Į S A K Y M A S

I pėstininkų pulkui

Nr. 287

Vilnius, 1940 metų spalio 26 diena

Rikiuotės sritis

§ 1

Buv. Liaudies kariuomenės I pėstininkų pulko asmeninė sudėtis išformuota ir gėrybės likviduotos perduodant žmones, arklus, ginklus ir kitą turta 29 ŠT korpuso dalims, o archyvą, nebaigtas atskaitomybės knygas, dokumentus ir bylas – 234. šaulių pulko vado skirtai komisijai (sl. įsak. 234 ŠP Nr. 16/§1) galutinai sutvarkyti, užbaigti ir atiduoti į archyvą.

Pastaba: pulko administracijos pareigūnų, veikiančių kaip likvidacinė Komisija, š. m. spalio 25 d. aktas Nr. 28480.

§ 2

Likvidavęs buv. Liaudies kariuomenės I pėstininkų pulką šiandien išvykau 29 Šaulių Teritorinio Korpuso 234 Šaulių Pulko vado valdžion.

Gen. št. plk. ltn. Andriušaitis

PULKO VADAS²²²

²¹⁸ Ten pat, b. 395, l. 116.

²¹⁹ Įsakymas 1 p. p. 1940 m. rugsėjo 17 d. Nr. 283 // Ten pat, b. 386, l. 523.

²²⁰ Ten pat.

²²¹ Ten pat, b. 395, l. 136.

²²² Ten pat, b. 386, l. 529.

IŠVADOS

1. I pėstininkų Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino pulko istorija taikos meto sąlygomis mažai kuo skyrėsi nuo kitų pėstininkų pulkų istorijos.
2. Pasibaigus kovoms už Nepriklausomybę, pulkas iki 1923 m. gegužės mėn. ir toliau gyveno karo sąlygomis – vieno bataliono pajėgomis saugojo demarkacijos linijas su Lenkija barą.
3. Viena iš pulko veiklos problemų buvo dažna pulko vadų kaita ir jų ilgai trunkantis laikinų pareigų ėjimas. Nors laikinai ėjusieji pulko vado pareigas ir stengėsi gerai jas atlikti, tačiau laikinumo veiksnys neigiamai veikė tiek jų, tiek pulko karininkų veiklą.
4. Beveik visą pulko egzistavimo laikotarpį pulko vadovybė susidūrė su pulko karių drausmės problema. Viena iš to priežasčių buvo nepatenkinamos pulko buities problemų (trūko gerų kareivinių) sprendimas. Iki 3-iojo dešimtmečio vidurio pulko kariai buvo apgyvendinti kareivinėms menkai pritaikytose patalpose.
5. Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui pulko vadovybė pademonstravo gerą pasirengimą ir, sėkmingai įvykdžiusi mobilizaciją, performavo pulką pagal karo meto reikalavimus.
6. Lietuvos kariuomenei vykdant žygį į Vilnių, pulkas buvo ten ir perdislokuotas, nes čia ir buvo pradėtas formuoti. Čia greitai ir operatyviai sugebėjo įsikurti naujoje vietoje, kartu vykdydamas rimtas užduotis.
7. Sovietų okupaciją pulko kariai sutiko priešiška, reikšdami įvairias pasyvaus pasipriešinimo formas – garsiai reiškiamu nepasitenkinimu, antisovietiniais šūkiomis, blogėjančia drausme, pabėgimu iš pulko.
8. Pulko istorija baigėsi taip pat, kaip ir visos Lietuvos kariuomenės istorija – likvidacija.